

Semantyka greckiego słowa σταυρός (*stauros*)

W wielu Bibliach ilustrowanych, literaturze religijnej, filmach, malarstwie i architekturze ukazuje się Jezusa niosącego krzyż na Golgotę. Tymczasem — *kierując się logiką i zdrowym rozsądkiem, a nie jakkolwiek antychrześcijańską ideologią* — jest wysoce wątpliwe, czy Jezus/Szymon mógłby przenieść¹ DWIE belki ważące przypuszczalnie ok. 100 kg² z pretorium do oddalonej ok. 500 m Golgoty. Aby ominąć ten problem i bronić teorii krzyża niektórzy tłumacze Biblii³ i wielu komentatorów biblijnych⁴ obstaje przy przekonaniu, że Jezus niósł jedynie belkę poprzeczną (*patibulum*), którą na miejscu egzekucji dokooptowano do wkopanego tam w ziemię pionowego słupa/pala.⁵ Inni uważają to za przykład synekdochy, ale, jak zauważa tłumacz Wolfgang Einert, w Ewangelii według Jana słowo σταυρός zostało użyte zarówno w odniesieniu do niesionego narzędzia egzekucyjnego (19:17), jak i tego, na którym wisiał Jezus⁶ (19:25). Jeśli więc ktoś uważa, że Jezus niósł jedną belkę, to już tylko z tej okoliczności wypływa logiczny wniosek, iż w NT greckie słowo σταυρός przynajmniej w Mt 27:32 i tekstach paralelnych oraz Mt 10:38; 16:24; Mk 8:34; Łk 9:23; 14:27 *odnosi się do jednej belki*, nie zaś wyłącznie do krzyża.

¹ W Łk 14:27 i Jn 19:17 występuje gr. czasownik *bastázō*, który znaczy „nieść”, „dźwigać”, więc nie wchodzi w grę możliwość ciągnięcia przedmiotu egzekucyjnego po ziemi.

² „Jezus ukazany jest często jako niosący cały krzyż, co jednak nie byłoby możliwe, gdyż sama ta belka ważyła około 50 kg” (Alfred J. PALLA, *Sekrety Biblii*, Wydawnictwo Betezda, Rybnik 2002, s. 292). Inni sądzą, że ważyła ok. 30-60 kg. Prof. Witold Tyloch napisał: „Jezus jednak nie mógł dźwigać krzyża łacińskiego” (TYLOCH (red.), *Leksykon religioznawczy*, Wydawnictwo Współczesne, Warszawa 1988, hasło „KRZYŻ”, s. 141).

³ Gr. *stauros* w Mt 27:32 i tekstach paralelnych (Mk 15:21; Łk 23:26; Jn 19:17) oddano w *Nowym Przekładzie Dynamicznym: Dobra Wiadomość o ratunku w Chrystusie* (2021) wyrażeniem **belka krzyżowa** (Mt 27:32; Mk 15:21; Łk 23:26; Jn 19:17). Don Esposito: **belka poprzeczna** (*cross beam*) (Mt 27:32; Mk 15:21; Łk 23:26; Jn 19:17,19) (*Hebraic Roots Bible: with Study notes*, 2009 [wznowienie 2012], <http://www.coyhwh.com/en/bible/hebraicRootsBible.pdf> ⁹⁻⁰⁹⁻²⁰¹¹) ■ Joshua Bariova: **belka poprzeczna** (*cross beam*) (Mt 10:38; 16:24; 27:32; Mk 8:34; 15:21; Łk 9:23; 14:27; 23:26; Jn 19:17) (*The Fresh Agreement: God's Contract with Humanity*, 2011 [2016], <https://books.google.pl/books?id=jQXCCQAAQBAJ> ²⁴⁻⁰⁴⁻²⁰¹⁸) ■ Bradford F. Young: **belka poprzeczna** (*cross beam*) (Łk 23:26) (*Hebrew Heritage Translation of the New Testament*, 2006, <http://gospelresearch.dnsalias.com/HHT-Luke.pdf> ⁷⁻⁰³⁻²⁰¹²) ■ Jeffrey Adler: **belka poprzeczna** (*cross-beam*) (Mt 27:32; Mk 15:21 i Łk 23:26) i **lx poprzeczka** (*crossbar*) (Jn 19:17) (*Holy Scriptures: Tree of Life Version*, 2015, <https://archive.org/details/tlvthinlinebible0000unse> ¹⁵⁻⁰⁴⁻²⁰²³). Wielu tłumaczy odnotowało podobną informację w przypisie.

⁴ Np. Robert H. MOUNCE, *New International Biblical Commentary: Matthew*, Handrickson Publishers, Inc., Peabody 1991, s. 256, 257, <https://archive.org/details/matthew0000moun> ¹⁻⁰⁸⁻²⁰²²; Frederick D. BRUNER, *Matthew: A Commentary. Volume 2: The Churchbook, Matthew 13-28* (Revised and Expanded Edition), William B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids – Cambridge, U.K. 2004 (1990), s. 731, <https://books.google.pl/books?id=18IxPFsFVdQC> ¹⁴⁻⁰³⁻²⁰¹⁷.

⁵ Ceremoniał niesienia drewnianego przedmiotu przez skazańca ma poświadczenie w rzymskich źródłach z I wieku n.e. Co do dokładnej techniki egzekucji i pozycji w jakiej umierał skazaniec, Martin Hengel, który gruntownie badał to zagadnienie, napisał: „Nawet w cesarstwie rzymskim, gdzie można powiedzieć, że istniał swego rodzaju „standard” co do przebiegu egzekucji (...), to jej forma mogła być znacznie zróżnicowana: ukrzyżowanie było karą, w której pełne ujście znajdował kaprys i sadyzm egzekutorów. A zatem wszelkie próby podania precyzyjnego opisu ukrzyżowania w kategoriach archeologicznych są daremne, bo oprawca mógł dokonać egzekucji w najrozmaitszy sposób” (*Crucifixion in the Ancient World and the Folly of the Message of the Cross*, Fortress Press, Philadelphia 1977, s. 25, <https://archive.org/details/crucifixioninanc0000heng> ¹⁵⁻⁰³⁻²⁰²¹). „Nie było żadnego standardu dla całego imperium [rzymskiego]” (Andrea BERLIN – Jodi MAGNESS, „Two Archaeologists Comment on *The Passion of the Christ*”, *Archeological Institute of America*, 1 March 2004, s. 2 z 4, http://www.archaeological.org/pdfs/papers/Comments_on_The_Passion.pdf ¹⁰⁻⁰³⁻²⁰¹⁸). Dr Gunnar Samuelsson uważa nawet, że „nie było ogólnej metody krzyżowania w starożytnym świecie — ani w ziemi izraelskiej, ani w czasach Jezusa. Dlatego istnieje obawa, że powyższe żywe opisy [współczesne naukowe opisy ukrzyżowania Jezusa] są zwykłymi spekulacjami” (*Crucifixion In Antiquity*, 2011, s. 294) (wszędzie podkreślenia dodane).

⁶ EINERT, „Pfahl oder Kreuz? [Pal czy krzyż?]”, 2016, s. 2, <https://www.bibelthemen.eu/bibelthemen/pfahl.pdf> ⁶⁻⁰⁷⁻²⁰¹⁸. Wolfgang Einert opracował całkowicie bezkrzyżowy przekład w j. niemieckim (*Das Neue Testament: Grundtextnahe Übersetzung*, 2013, <https://www.bibelthemen.eu/buecher.html#nt-online> ⁵⁻⁰⁷⁻²⁰¹⁸).

ASPEKT LINGWISTYCZNY.

Semantykę słowa σταυρός wnikliwie badał szwedzki konserwatywny pastor Gunnar Samuelsson mający duży szacunek dla Biblii. W swej pracy doktorskiej pt. „Krzyżowanie w starożytności — studium tła nowotestamentowej terminologii dotyczącej krzyżowania” (Uniwersytet Goteborski, maj 2010, stron: 413), która ma charakter czysto filologiczny, nie teologiczny, doszedł do następujących wniosków:

Σταυρός to **pewien drewniany słup**. (...) Kiedy używa się tego słowa w kontekście powieszenia ciała ludzkiego, wydaje się być tylko zwykłym drewnianym słupem **służącym do bliżej nieokreślonego sposobu zawieszenia**. (...) Nowy Testament nie odbiega od dwuznaczności terminologicznej. Uderzającą cechą opisów śmierci Jezusa jest oględność. Ich głównym celem jest użycie ogólnej, nieprecyzyjnej terminologii. Niemal każdy słownik i leksykon nosi piętno nadinterpretacji, a może nawet czystej fantazji, jeśli łączy terminy nowotestamentowe z ukrzyżowaniem, włącznie z naukowymi opisami tego, co stało się na Kalwarii. Spora część wiedzy o ukrzyżowaniu w ogóle, a zwłaszcza o egzekucji Jezusa, nie ma żadnego poparcia w tekstach źródłowych.⁷

Po przeczytaniu takiej konstatacji zwolennicy krzyża zapytają: „A czy takie stanowisko znajduje poparcie w starożytnych źródłach?” Owszem. Oto 4 przykłady miejsc w dziełach pochodzących **z I wieku n.e. — z czasów Jezusa i powstania NT** — pokazujące, że greckie słowa σταυρός/σταυρῶν i łacińskie słowo *crux* nie mogą odnosić się lub niekoniecznie odnoszą się do narzędzia egzekucyjnego o kształcie †.

PRZYKŁAD 1

Józef Flawiusz (37-po 94 n.e.), żydowski historyk urodzony w Jerozolimie, opisując pewne zdarzenie biblijne w dziele *Dawne dzieje Izraela*, Część 1, Księga szósta, Rozdział XIV:8, donosi:

tł. Zygmunt Kubiak (2001):

Rankiem Filistyni podczas obdzierania trupów nieprzyjacielskich natknęli się na ciała Saula i jego synów; odarli je i odrąbali ich głowy (...). Cały ich oręż złożyli w świątyni Astarty, a zwłoki **przybili** (ἀνεσταύρωσαν) **do murów** miasta Betsanu.

tekst grecki:⁸

8. Τῇ δ' ἐπιούσῃ σκυλεύοντες οἱ Παλαιστῖνοι τοὺς τῶν πολεμίων νεκροὺς ἐπιτυγχάνουσι τοῖς τοῦ Σαούλου καὶ τῶν παίδων αὐτοῦ σώμασι, καὶ σκυλεύσαντες ἀποτέμνουσιν αὐτῶν τὰς κεφαλὰς, καὶ κατὰ πᾶσαν περιήγγειλαν τὴν χώραν πέμψαντες ὅτι πεπτώκασιν οἱ πολέμιοι. Καὶ τὰς μὲν πανοπλίας αὐτῶν ἀνέθηκεν εἰς τὸ Ἀστάρτειον ἱερόν, τὰ δὲ σώματα ἀνεσταύρωσαν πρὸς τὰ τεῖχη τῆς Βηθσάν πόλεως, ἣ νῦν Σκυθόπολις καλεῖται. Ἐπεὶ δὲ ἤκουσαν

Zwróćmy uwagę, że przedmiotem, do którego ‘przybito’ zwłoki, nie był krzyż, lecz **mur**! Z pewnością w tym fragmencie czasownik ἀνασταυρῶν nie implikuje przybicia do σταυρός rozumianego w kształcie †, bo przytwierdzenie nastąpiło „do murów” (πρὸς τὰ τεῖχη).⁹ A zatem ten czasownik musiał mieć generyczne znaczenie w I wieku n.e., bo w przeciwnym razie nie nadawałby się do użycia w tym kontekście.

PRZYKŁAD 2

W innym dziele Józefa Flawiusza *Wojna żydowska*, Księga trzecia, Rozdział VII:19, czytamy:

⁷ SAMUELSSON, „Crucifixion In Antiquity: An Inquiry into the Background of the New Testament Terminology of Crucifixion”, Th.D. dissertation at University of Gothenburg, Sweden 2010, s. 81, 198 (zrewidowana wersja tej pracy: *Crucifixion In Antiquity*, Mohr Siebeck, Tübingen, August 2011, <http://khazarzar.skeptik.net/books/crux002.pdf> ¹¹⁻⁰⁸⁻²⁰¹⁵). Napisanie pracy doktorskiej przez Samuelssona (ur. 1966) wymagało uprzedniego ok. 3,5 rocznego tłumaczenia różnych tekstów źródłowych od ok. 800 r. p.n.e. do końca I wieku n.e., a sfinalizowanie jej nastąpiło po 7 latach badań.

⁸ Fl. JOSEPHI JUDAEI, *Opera Omnia* (w 6 tomach), t. 1, wyd. Carol Ernest RICHTER, E. B. Schwickerti, Lipsiae 1826, s. 83, <https://archive.org/details/fljosephioperao00unkngoog/page/83/mode/1up> ⁴⁻⁰⁴⁻²⁰²³.

⁹ Teoretycznie jest możliwy przekład greckiego πρὸς jako „przed”. Powód preferowania przekładu „do” murów jest następujący: otóż w 1Sm 31:10,12 mamy dwa ważne dla naszej analizy przyimki: „ciało powiesili **na** murze Bet-Szean”; „zdzjęli ciało Saula i ciała jego synów **z** muru Bet-Szean” (BT-5). Obecność tych dwóch przyimków w tekście hebrajskim nie przemawia za preferowaniem przekładu „przed murami”.

tl. Jan Radożycki (wyd. 3, 1995):

A że wał zbliżał się już do muru, [Wespazjan] postanowił wprowadzić „barana”. Stanowi go potężna belka podobna do masztu okrętu. (...) W środku jest zawieszona linami, jak szala, na innej belce, która znów na obu końcach spoczywa na mocnych podporach.

tekst grecki:

213 (19) Οὐεσπασιανὸς δὲ ἡγούμενος τῷ μήκει τοῦ
χρόνου καὶ ταῖς ἐκδρομαῖς ἀντιπολιορκεῖσθαι, τῶν
χωμάτων ἤδη τοῖς τείχεσι πελαζόντων προσάγειν
214 ἔγνω τὸν κριόν. ὁ δ' ἐστὶν ὑπερμεγέθης δοκὸς
ιστῶ νεὼς παραπλήσιος· ἐστόμωται δὲ παχεὶ
σιδηρῷ κατ' ἄκρον εἰς κριοῦ προτομήν, ἀφ' οὗ
215 καὶ καλεῖται, τετυπωμένῳ. καταιωρεῖται δὲ κά-
λοις μέσσοις ὥσπερ ἀπὸ πλάστιγγος ἑτέρας δοκοῦ,
σταυροῖς ἐκατέρωθεν ἐδραίοις ὑπεστηρικμένῃς.
216 ἀνωθούμενος δὲ ὑπὸ πλήθους ἀνδρῶν εἰς τὸ κατό-

wyd. Gaalya Cornfeld (1982):

W środku jest zawieszona, tak jak belka wagi, na linach przechodzących przez inną belkę, spoczywającą na obu końcach **stupów** osadzonych na podstawie.

*It is suspended at its middle point, like the beam of a balance, by ropes passing over another balk which rests at either end b[y] posts fixed in the ground.*¹⁰

tl. Henry S. J. Thackeray (1967):

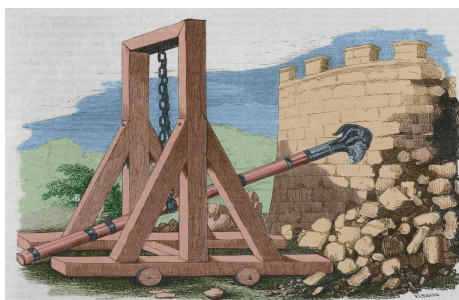
W środku jest zawieszona na linach, tak jak belka wagi, do innej belki, którą po obu końcach podpierają **stupy** osadzone na podstawie.

*It is suspended at its middle point by ropes, like the beam of a balance, to another beam which is supported at either end by posts fixed in the ground.*¹¹

tl. George A. Williamson (1959):

W środku jest podtrzymywana, tak jak belka wagi, za pomocą lin przechodzących przez inną belkę, która z obu stron spoczywa na **stupach** osadzonych na podstawie.

*It is supported at the middle, like the beam of a balance, by ropes passing over another baulk which rests on posts fixed in the ground on either side.*¹²

UWAGA: Powyższy obraz nie jest w 100% wierną ilustracją treści cytatu (np. tekst mówi o linach, a na obrazie jest łańcuch). Zamieściłem taki obraz, a nie inny, ponieważ nie udało mi się znaleźć w Internecie bardziej adekwatnego.

W powyższym fragmencie greckie słowo *stauroi* nie odnosi się do przedmiotu o konkretnej geometrii, mianowicie kształtu $\dagger$ ¹³ i — o ile mi wiadomo — żaden tłumacz tego dzieła Flawiusza nie użył w tym miejscu sformułowania „na krzyżach”, a nawet jeśli użył, to podał błędny przekład.

¹⁰ JOSEPHUS, *The Jewish War: Newly translated with extensive commentary and archaeological background illustrations*, gł. wyd. Gaalya CORNFELD, Zondervan Publishing House, Grand Rapids /Michigan/ 1982, s. 229, <https://archive.org/details/jewishwarnewlytr0000jose>⁴⁻⁰⁴⁻²⁰²³.

¹¹ JOSEPHUS, *The Jewish War, Books I-III* (w 9 tomach), t. 2, tl. Henry St. J. THACKERAY, Cambridge: Harvard University Press – London: William Heinemann, 1967, s. 639, <https://archive.org/details/josephus0002ehwa>⁴⁻⁰⁴⁻²⁰²³.

¹² JOSEPHUS, *The Jewish War: Translated with an Introduction*, tl. George A. WILLIAMSON, The Penguin Classics, Baltimore 1959, s. 188, https://archive.org/details/jewishwar0000jose_k617⁴⁻⁰⁴⁻²⁰²³.

¹³ Niezborność z tradycyjnym rozumieniem znaczenia *stauros* dostrzegł Otto Zöckler (1833-1906), ewangelicki prof. historii kościoła na Uniwersytecie w Greifswaldzie (Niemcy): „Podobnie jest z greckim słowem *σταυρός*, którego pierwotne znaczenie było „słup” lub „pał” [nadal używane do pała u Flav., *W. Ż.* iii. 7. 19: *σταυρόις ἐδραίοις*]” (ZÖCKLER, *The Cross of Christ*, tl. Marice J. EVANS, Hodder and Stoughton, London 1877, s. 53, <https://archive.org/details/crossofchriststu00zoec>⁴⁻⁰⁴⁻²⁰²³).

PRZYKŁAD 3

Pliniusz Starszy (23-79 n.e.), historyk i pisarz rzymski, w dziele *Naturalis historia* (Historia naturalna), Ks. VIII, rozdz. XVIII, donosi:

tl. Józef Łukasiewicz (1845):

Polibiusz (...) [w Afryce] widział **wielu ukrzyżowanych [lwów]** dla tego, ażeby się inne obawą kary podobnej za winę tę odstraszały.¹⁴

tekst łaciński:¹⁵

quod plerique dentibus defecti reperiantur. Polybius Aemiliani comes in senecta hominem ab his adpeti refert, quoniam ad persequendas feras vires non suppetant; tunc obsidere Africae urbes, eaque de causa cruci fixos vidisse se cum Scipione, quia ceteri metu poenae similis absterrentur eadem noxa.

XIX. Leoni tantum ex feris clementia in supplices;

tl. John Bostock – Henry T. Riley (1855):

Polibiusz, towarzysz Aemilianusa, mówi nam, że (...) on, podobnie jak Scypion, widział niektóre z nich [tj. lwy] **powieszone na krzyżu**; przypuszczając, że ze strachu przed podobną karą inne mogłyby powstrzymać przed popełnieniem podobnych okropności.

*Polybius, the companion of Aemilianus, tells us, that (...) he, as well as Scipio, had seen some of them hung upon a cross; it being supposed that others, through dread of a similar punishment, might be deterred from committing the like outrages.*¹⁶

Grecki historyk Polibiusz brał udział wraz ze Scypionem Afrykańskim Młodszym w podboju Kartaginy w 146 r. p.n.e. (płn. Afryka). Nie jest tutaj istotne, że wspomniane *cruci fixos* lwów miało miejsce w połowie II wieku p.n.e. Ważna jest tutaj inna okoliczność: to zdarzenie zostało opisane w I wieku n.e., a zatem użyta przez Pliniusza terminologia musiała wyrażać takie znaczenie, jakie miała w I wieku n.e. Kluczowe pytanie jest następujące: Czy Twoim zdaniem omawiany fragment na pewno mówi o ukrzyżowaniu lwów, rozumianym jako ‘powieszenie na **†**’?

PRZYKŁAD 4

Plutarch z Cheronei (~50–~125 n.e.), jeden z największych pisarzy starożytnej Grecji, historyk, filozof-moralista i orator w dziele *De fortuna Romanorum*, Rozdziale 12, donosi:

Dlatego na pamiątkę tego cudownego zdarzenia **przymocowano psa do krzyża**.

*Therefore, in remembrance of this wonderful accident, a dog fastened to a cross.*¹⁷

tekst grecki:¹⁸

μίους. πομπεύει δὲ μέχρ' ἔτι νῦν ἐπὶ μνήμῃ τῶν τότε
συμπτωμάτων κύων μὲν ἀνεσταυρωμένος, χὴν δὲ
μάλα σεμνῶς ἐπὶ στρωμνῇς πολυτελοῦς καὶ φορεῖον
καθήμενος. ἡ δ' ὅψις ἐπιδείκνται Τύχης ἰσχὺν καὶ

Dr Gunnar Samuelsson opatrzył następującym komentarzem ten fragment:

¹⁴ PLINIUSZ, *K. Pliniusza Starszego Historii naturalnej ksiąg XXXVII = C. Plinii Secundi Historiae naturalis libri XXXVII. T. 3 ks. 7-9*, tl. Józef ŁUKASZEWICZ, w Księgarni i Drukarni J. Łukasiewicza, Poznań 1845, s. 201, <https://polona.pl/item/k-pliniusza-starszego-historii-naturalnej-ksiag-xxxvii-c-plinii-secundi-historiae,OTczMzk3MDA/4/#info:metadata> 4-04-2023.

¹⁵ PLINY, *Natural History: With an English Text* (w 10 tomach), t. 3: Libri VIII-XI, tl. Harris RACKHAM, Cambridge: Harvard University Press – London: William Heinemann, 1967, s. 36, <https://archive.org/details/naturalhistory03plinuoft> 4-04-2023. Rackham tłumaczy *cruci fixos* angielskim słowem *crucified* (ukrzyżowanych) (s. 37).

¹⁶ PLINY, *The Natural History of Pliny: Translated, With Copious Notes and Illustrations*, t. 2, tl. John BOSTOCK – Henry T. RILEY, Henry G. Bohn, London 1855, s. 267, <https://archive.org/details/naturalhistoryof21855plin> 4-04-2023.
¹⁷ <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0224%3Asection%3D12> 4-04-2023.

¹⁸ Gregorius N. BERNADAKIS (Grēgorios N. Vernardakēs) (red.), *Plutarchi Chaeronensis Moralia*, t. 2, In Aedibus B. G. Teubneri, Lipsiae 1899, s. 406, <https://books.google.pl/books?hl=pl&id=BXQBAAMAAL> 4-04-2023.

Tekst nie precyzuje w jaki sposób zawieszono tego psa. Łatwiej jednak wyobrazić sobie w nim psa po prostu **nabitego na pal** i taki obraz pasuje lepiej niż psa przybitego do krzyża.

*The text does not specify how the dog was suspended. However, a dog simply **impaled on a stake** is easier to imagine in the text and fits the picture better than a dog nailed to a cross.*¹⁹

I taki przekład podał greecysta prof. Frank C. Babbitt (Trinity College, Hartford, USA):

I jeszcze tego dnia, na pamiątkę tych wydarzeń, w uroczystej procesji niesiono psa **nabitego na pal**.

*And even to this day, in memory of these events, there are borne in solemn procession a dog **impaled on a stake**.*²⁰

Można dopuścić wniosek, że podczas tej procesji niesiono psa nabitego na „widły”, co sugeruje zwolennik ukrzyżowania prof. John G. Cook (LaGrange College, st. Georgia, USA).²¹ Jedno jest pewne: w tym kontekście czasownik ἀνασταυρῶν nie implikuje przedmiotu w kształcie †.

WNIOSEK: Powyższe przykłady pokazują, że grecki rzeczownik σταυρός, czasownik σταυρῶν i łaciński rzeczownik *crux* nie miał w I wieku n.e. precyzyjnego, technicznego znaczenia, tj. †. Te słowa miały generyczne (ogólne) znaczenie.

Niemiecki leksykograf i tłumacz Biblii dr Adolf E. Knoch (*The Sacred Scriptures: The Concordant Version*) podał następującą definicję znaczenia σταυρός:

CTAYPOC *stau ros' 2m*
STAND-, an upright stake or pale, without
any cross piece, now, popularly, cross.

CTAYPOC *stau ros' 2m*
STAĆ-, pionowy pal lub słup, bez jakiegokolwiek poprzeczki,
obecnie, popularnie, krzyż.²²

Szeroko akceptowany pogląd, że NT-owe słowo σταυρός znaczy „krzyż” niezupełnie podzielał ks. katolicki, prof. zw. dr hab. Stanisław Kobielus (1939-2020), który był kierownikiem Katedry Historii Sztuki Średniowiecznej i Ikonografii na UKSW w Warszawie. Oto jego zdanie:

W języku greckim słowo σταυρός, οὐ, ó oznaczało słup, kół, ostrokół i użyte w tekstach Nowego Testamentu **nie zawierało jedynie pojęcia krzyża o dwu belkach**, jako narzędzia męki [1]. Z kolei w języku łacińskim termin *crux*, *-cis* – krzyż, rozumiany był także jako szubienica lub metaforycznie jako drzewo męczarni, utrapienia, nieszczęścia.²³

¹ DINKLER 1967 (IV), 35–36.

Zwolennik ukrzyżowania Raymond E. Brown (1928-1998), znany teolog katolicki, który był emerytowanym profesorem na Union Theological Seminary (Nowy Jork, USA), członkiem British Academy i American Academy of Arts and Sciences, wyraził następujący pogląd w sprawie znaczenia σταυρός:

Żadne słowo [w NT] nie mówi nam o kształcie krzyża, ani jak on [Jezus] został przymocowany (...). Dlatego w tych sprawach jesteśmy zdecydowanie zależni od świadectwa spoza NT.

¹⁹ SAMUELSSON, *Crucifixion In Antiquity*, wyd. 2 poprawione, Mohr Siebeck, Tübingen 2013, s. 114, <https://books.google.pl/books?id=B7OEmYnFChkC> 4-04-2023.

²⁰ *Plutarch's Moralia* (w 15 tomach), t. 4, tł. Frank C. BABBITT, Cambridge: Harvard University Press – London: William Heinemann, 1962, s. 373, https://archive.org/details/plutarchsmoralia0004plut_d8q2 4-04-2023.

²¹ COOK, *Crucifixion in the Mediterranean World*, wyd. 2, Mohr Siebeck, Tübingen, 2018, s. 245, <https://books.google.pl/books?id=cMd9DwAAQBAJ> 4-04-2023. Cook na s. 245 przyznał: „*Nie jest jasne* czy ten pies jest ukrzyżowany czy powieszony w inny sposób”.

²² KNOCH, *A Comprehensive Lexicon and Concordance: A Complete Key to the Greek Scriptures and their English Translations in the Concordant Version*, The Concordant Publishing Concern, Los Angeles 1984?, s. 322, <http://concordant.org/version/concordant-lexicon-concordance-index/> 14-04-2017.

²³ KOBIELUS, *Krzyż Chrystusa. Od znaku i figury do symbolu i metafory*, wyd. 2, Wydawnictwo Benedyktynów, Tyniec 2011, s. 17/18, http://tyniec.com.pl/index.php?controller=attachment&id_attachment=218 22-08-2018.

Uwagi ogólne o ukrzyżowaniu. Angielski termin „krzyż” determinuje nasze pojmowanie, gdyż wywołuje obraz dwóch wzajemnie przecinających się linii. Ani greckie słowo *stauros*, ani łacińskie *crux*, niekoniecznie ma takie znaczenie: oba **odnoszą się do pala** (*a stake*), do którego ludzie mogli być przytwierdzeni w różny sposób i opisywać nabicie, powieszenie, przybicie i przywiązanie.²⁴

Zwolennik ukrzyżowania prof. Joseph A. Fitzmyer (1920-2016), znany teolog katolicki, w sprawie znaczenia σταυρός napisał:

„Krzyż” to powszechne chrześcijańskie znaczenie przypisywane greckiemu słowu *stauros*, które w rzeczywistości znaczy „pal”, pionowo wbity w ziemię.²⁵

“Cross” is the usual Christian meaning given to the Greek *stauros*, which actually means a “stake,” fixed upright. Such an object was used by Persians,

W wyd. hiszpańskim tego dzieła to zdanie brzmi tak:

W kręgach chrześcijańskich tradycyjny przekład greckiego słowa *stauros* brzmi «krzyż», choć w rzeczywistości podstawowym znaczeniem jest «słup/pal».²⁶

Tłumacz Biblii dr Daniel W. Merrick (*Sacred Name Bible*) jest pastorem w wyznaniu Congregation Yahshua Messiah Gathering, znawcą ikonografii i prezenterem radiowym. W swym opracowaniu „Did He Die On a Cross?” (Czy On umarł na krzyżu?) o semantyce słowa σταυρός napisał:

To słowo oznacza zwykły, pionowy pal, lub słup. **Później²⁷ zaczęto je również odnosić do pala egzekucyjnego mającego poprzeczkę.**

Ponieważ obecnie wielu chrześcijan dostrzega takie zrozumienie tylko wśród Świadków Jehowy, zalicza je do kultycznego przekonania. Takie osoby nie podjęły żadnych badań i podtrzymują jedynie PAPIESKI dekret, że był to krzyż, sięgający czasów Konstantyna i jego wizji PHI RO (px symbol boga słońca, który występował w pogańskim wielbieniu Apolla).²⁸

²⁴ BROWN, *The Death of the Messiah. From Gethsemane to the Grave: A Commentary on the Passion Narratives in the Four Gospels*, t. 2, Yale University Press, New York 1998, s. 945, <https://archive.org/stream/deathofmessiahvo00raym> ¹⁰⁻⁰¹⁻²⁰¹⁷. Brown na końcu swej książki podał własny przekład wielu fragmentów ewangelicznych.

²⁵ FITZMYER, *The Anchor Bible. Vol. 28: The Gospel According to Luke (I-IX): Introduction, Translation, and Notes*, Doubleday & Company, Inc., Garden City-New York 1981, s. 787, *imprimatur*: John F. Donoghue, <https://archive.org/details/gospelaccordingt0028unse> ²³⁻¹²⁻²⁰²⁴. Fitzmyer nieco dalej napisał, że *stauros* było używane w sensie „krzyż”. Podana tam podstawa dla jego tezy jest nieprzekonująca, co wykazał Samuelsson. Warto zauważyć, że Fitzmyer nie napisał wyraźnie, że ów ‘sens-krzyż’ odnosi się do znaczenia *stauros* w NT.

²⁶ FITZMYER, *El Evangelio segun Lucas. III: Traducción y comentario, Capítulos 8,22-18,14*, Ediciones Cristiandad, Madrid 1987, s. 116, podkreślenie dodane, https://archive.org/details/fitzmyer-joseph-a-el-evangelio-segun-lucas/fitzmyer%2C_joseph_a-el-evangelio-segun-lucas_03/ ¹⁻⁰⁵⁻²⁰²²).

²⁷ Inni badacze również sądzą, że w późniejszym okresie słowo *stauros* uległo semantycznej transformacji. Oto przykłady: leksykograf William E. Vine: „Okolo połowy III wieku po Chr. kościoły albo już odstąpiły od pewnych nauk wiary chrześcijańskiej, albo trzymały się swoistych trawestacji tych nauk. W celu rozszerzenia wpływów odstępczego systemu kościelnego przyjmowano do kościołów pogan bez konieczności odrodzenia się przez wiarę, przy czym w dużej mierze pozwalano im nadal posługiwać się pogańskimi znakami i symbolami. Tak między innymi przyjął się znak Tau, czyli T, w najczęściej występującej formie z obniżoną poprzeczką, aby odtąd reprezentować krzyż Chrystusa” (*Vine’s Expository Dictionary of Old and New Testament Words*, hasło CROSS, CRUCIFY, t. 1, Fleming H. Revell Company, New Jersey 1981, s. 256, <https://archive.org/details/vinesexpositoryd0000vine> ¹⁻⁰³⁻²⁰²¹). Tłumacz dr Christopher J. Koster: „Innym ‘późniejszym tłumaczeniem’ — tradycją kościelną, którą przejęli nasi ojcowie — była adopcja słów „krzyż” i „ukrzyżować” (...). Te słowa są błędnym przekładem, ‘późniejszym tłumaczeniem’ greckich słów *stauros* i *stauroo*” (*Come Out of Her My People*, Institute for Scripture Research (Pty) Ltd, Northriding (RPA) 2004, s. 29, https://archive.org/details/ComeOutOfHerMyPeople_201905 ¹⁻⁰⁶⁻²⁰¹⁹). Tłumacz rabin Simon Altat (przypis do Mt 16:24): „Greckie słowo *Stavros* G4716 nie znaczy ‘krzyż’. Takie znaczenie zostało świadomie włączone, a znaczenie słownikowe zmienione przez kościół w IV wieku” (*Abrahamic-Faith Nazarene Hebraic Study Scriptures: Complete Special Edition*, wyd. 1, 2009, <http://thebattleaxeassemblyofyahawah.org/wp-content/uploads/2013/11/AF-Complete-Scriptures.pdf> ²⁰⁻⁰¹⁻²⁰¹⁷).

²⁸ MERRICK, „Did He Die on a Cross?”, <http://www.rdicatalog.com/DIDHEDIEONACROSS.htm> ²⁴⁻⁰³⁻²⁰¹⁷. Zob. MERRICK, *Did Messiah Die On a Cross?: Cross Vs Truth*, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015.

Tłumacz Biblii dr Andrew G. Roth (*Aramaic English New Testament*) w sprawie znaczenia słowa σταυρός wyraził następujący pogląd:

Z biblijnej perspektywy greckie słowo „stauros” odnosi się do pionowego pala.²⁹

Thomas E. Reynolds, profesor nadzwyczajny teologii w Emmanuel College na Victoria University (University of Toronto, Kanada) o znaczeniu σταυρός napisał:

Właściwie jest prawdopodobne, że greckie słowo *stauros* użyte w Nowym Testamencie oznacza **tylko pionowy słup, pal bez poprzeczki** (*an upright pole, a stake without a crosspiece*). Termin ten został przetłumaczony później w łacińskiej Wulgacie jako *crux* (krzyż), ale takie oddanie mogło nieumyślnie nadać słowu *stauros* inne odniesienie, które wywodziło się z kultury bliskowschodniej i śródziemnomorskiej.³⁰

Prof. teologii Robin M. Jensen (prywatny katolicki Uniwersytet w Notre Dame, st. Indiana, USA), będąca również historykiem sztuki, napisała (2017):

Wbrew tradycyjnemu ukazywaniu krzyża Jezusa jako pionowego słupa przecinającego się w górnej części z poziomą belką, użyte w greckim Nowym Testamencie słowo dla „krzyża” – *stauros* (łacińskie *crux*) – niekoniecznie implikuje tego rodzaju przedmiot. Historycznie rzecz biorąc greckie i łacińskie słowa **odnoszą się po prostu do pionowego pala**, do którego mogli być przywiązani skazańcy aż umierali w wyniku uduszenia. Konwencjonalny obraz łacińskiego krzyża (*crux immissa*) był na przestrzeni wieków kwestionowany, a pewni uczeni, a nawet chrześcijańskie ugrupowania twierdziły, że Chrystus umarł na krzyżu w kształcie T (*crux comissa*) lub na pojedynczym pionowym palu (*crux simplex*).³¹

Dr Iza Elżbieta Smolińska (Pracownia Języka i Kultury Arabskiej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) zauważyła, że

autorzy Ewangelii, w odniesieniu do krzyża Chrystusowego, i to zarówno narzędzia śmierci, jak i zbawczego dzieła Odkupiciela, używają terminu *stauros*, a więc **wskazującego na pal wbijany pionowo w ziemię**.³²

Australijski pastor Joseph Palmer napisał:

Uważam, że mam rację sądząc, że słowo *σταυρός* niezupełnie znaczy to, co my rozumiemy jako „krzyż”. Właściwie niektórzy zakwestionowali to, czy *σταυρός*, na którym był stracony Jezus, był czymś więcej niż pionową belką lub kłodą drewna (*an upright beam or log of wood*) wbity w ziemię.³³

Zdaniem Bernarda H. Dixona, autora książki *Image of Cross* (Wizerunek krzyża):

Właściwie prawdą jest, że *nie ma nawet najskromniejszego dowodu* (*there is not the slightest proof whatever*) na to, iż nasz błogosławiony Pan i Zbawiciel cierpiał na krzyżu złożonym z dwóch skrzyżowanych względem siebie belek, gdyż termin *Stauros* – pionowo wbity słup, pal oraz *Ksylon* – belka, kawał drewna, to jedyne słowa użyte w Greckim Testamencie, a przestępców często krzyżowano do prostego słupa z rękoma przybitymi nad głową.³⁴

²⁹ ROTH, *Aramaic English New Testament*, wyd. 5 PDF, Netzari Press LLC., 2016, App: „Pole, the Standard”, s. 954, <https://archive.org/details/aramaic-english-new-testament-by-andrew-gabriel-roth-2016> 16-12-2022.

³⁰ REYNOLDS, „Welcoming without Reserve?: A Case in Christian Hospitality”, *Theology Today*, Vol. 63, No. 2, July 2006, s. 194, <https://booksc.org/book/43661015/90d3eb> 8-09-2020.

³¹ JENSEN, *The Cross: History, Art, and Controversy*, Harvard University Press, Cambridge - Massachusetts, and London, England, 2017, s. 9, <https://lib.eu/book/2949737/441ce3> 1-09-2020.

³² SMOLIŃSKA, *Symbolika krzyża w arabskiej literaturze religijnej i obrzędów Koptów*, Wydawnictwo Naukowe Ibidem, Łódź 2008, s. 61.

³³ PALMER, „Cross-Bearing”, *The Expository Times*, Edinburgh, Vol. 14, No. 6, March 1903, s. 288, <https://archive.org/details/expositorytimes01unkngoog> 12-12-2017. Wydawcą tego czasopisma był James Hastings.

³⁴ DIXON, *The Image of the Cross and Lights on the Altar, In the Christian Church, And in Heathen Temples Before the Christian Era. Especially in the British Isles. Together with the History of the Triangle, the Dove, Floral Decorations, the Easter Egg, and Other Heathen Symbols*, Toronto: Hunter, Rose & Co. – New York: T. Whittaker, Bible House 1879, s. 8, kursywa Dixona, <https://archive.org/details/imageofcrossligh00dixouoft> 9-12-2015. Zob. James JOHNSTONE, „The Mystery” with *Scripture Proofs Demolishing Criticisms on the First Edition*, APPENDIX A: „Is the Word ‘Cross’ a Correct Translation in the New Testament?”, The Author’s Office, Dalhousie Terrace, Edinburgh 1858, s. 165-171, <https://books.google.pl/books?>

Dr teologii Thomas J. Thorburn (1858-1923) zauważa, że nawet „generalnie szkoła mityczna mocno obstaje przy fakcie, że *σταυρός* znaczy zwykły *pal*, a nie krzyż!”.³⁵ Jeden z jej przedstawicieli, Herbert Cutner (1881-1969), oświadczył:

*Nie ma najmniejszego dowodu (a scrap of evidence) na to, że stauros kiedykolwiek miał kształt krzyża czy też kształt T.*³⁶

Wielu obrońców poglądu, że w NT *stauros* znaczy „krzyż”, próbuje dowodzić swego stanowiska na bazie wzmianki o umieszczeniu tabliczki „nad jego głową” (Mt 27:37) i o śladzie „gwoździ” (Jn 20:25) na rękach Jezusa. Ich zdaniem z tych dwóch miejsc wynika, że ręce Jezusa musiały być rozłożone na boki i przybite do belki poprzecznej. Dlaczego jest to daremny trud? Przede wszystkim taki wniosek można co najwyżej określić supozycją lub hipotezą, ale w żadnym wypadku nie dowodem zamykającym dyskusję. W oparciu o powyższe dane równie dobrze można wnosić, że ręce Jezusa „mogły być przybite oddzielnie do dwóch boków pala” nad jego głową.³⁷ Co do popularnego argumentu opartego na tekście Mt 27:37, prof. Egon Brandenburger uważa, że

niekoniecznie wynika z tego, że krzyż miał formę *crux immissa*.³⁸

was not very common to affix a *titlos* (superscription, loanword from the Lat. *titulus*), it does not necessarily follow that the cross had the form of a *crux immissa*.

Irlandzka tłumaczka Biblii dr Maura K. Hill (Uniwersytet Tulsa w Oklahomie, USA) w komentarzu do Kol 1:20 napisała:

Słowo tłumaczone na „krzyż” znaczy „pal”, dlatego powinniśmy rozumieć, że Jezus Chrystus został ukrzyżowany na palu, takim jak pień drzewa, czyli na pojedynczej kłodzie wbitej pionowo do dziury w ziemi. Wobec tego **jego ręce nie były wyciągnięte w żadną stronę, przybite gwoździami do innego kawału drewna, ale były wyciągnięte nad jego głową i w takiej pozycji przybite gwoździami**, co znacznie utrudniało mu oddychanie itp.³⁹

The word translated "cross" means: a "stake" – and so we ought to realize that Jesus Christ was crucified on a stake, as the trunk of a tree or single log of wood stuck upright into a hole in the ground. Thus his hands would not have been out to either side nailed on another piece of wood, but they were stretched above his head and nailed in that position which made it much more difficult for him to breath, etc.

Tłumacz prof. dr Randolph O. Yeager (Northern Baptist Theological Seminary, Chicago), autor monumentalnego 18-tomowego dzieła komentującego NT, będący obrońcą krzyża, przyznał:

Nie ma wyraźnego świadectwa w Nowym Testamencie, że pal miał też kształt krzyża.⁴⁰

Chociaż koncepcja *crux immissa* zjednała sobie niemal powszechną akceptację w chrześcijaństwie, faktem jest – jak donosi zwolennik ukrzyżowania Victor Schultze (1851-

[id=mOUOAAAAQAAJ](http://www.pilkingtontonandsons.com/art_pilkington_cross.pdf)²³⁻⁰³⁻²⁰¹⁶; Clyde L. PILKINGTON, Jr., „The ‘Cross’ Was Christ Nailed to a ‘Cross’ or a ‘Stake’?”, 2012?, s. 1-5, http://www.pilkingtontonandsons.com/art_pilkington_cross.pdf³⁰⁻⁰³⁻²⁰¹⁷.

³⁵ THORBURN, *The Mythical Interpretation of Gospels: Critical Studies in the Historic Narratives*, Charles Scribner’s and Sons, Lake Forest /Illinois/, USA, 1916, s. 284, przypis 2, https://archive.org/details/MN41940uicmf_1²⁷⁻¹⁰⁻²⁰¹⁴.

³⁶ CUTNER, *Jesus – God, Man or Myth? An Examination of the Evidence*, The Truth Seeker Company, New York 1950 (2000), s. 60, <https://archive.org/details/jesusgodmanormyt0000herb>¹⁰⁻⁰⁹⁻²⁰²². Zdaniem Cutnera pogląd, że Jezus umarł na krzyżu poprzecznym to „czysta fikcja” (s. 58). Zob. Arthur DREWS, *The Christ Myth*, T. Fisher Unwin, London – Leipzig 1910, s. 146-160, <https://archive.org/details/christmyth00drew>¹⁰⁻¹²⁻²⁰¹⁷.

³⁷ Charles FOSTER, *The Jesus Inquest: the Case For and Against the Resurrection of the Christ*, Thomas Nelson, Nashville - Dallas - Mexico City - Rio de Janeiro 2010, s. 69, <https://archive.org/details/jesusinquestcase0000fost>⁷⁻⁰⁸⁻²⁰²².

³⁸ red. Colin BROWN, *The New International Dictionary of the New Testament Theology*, t. 1, 1979, s. 392 <https://pl.scribd.com/doc/228054686/The-New-International-Dictionary-Colin-Brown>³¹⁻⁰³⁻²⁰²².

³⁹ HILL, *True Bible Study: Colossians and Philemon – Word Translation and Study*, CreateSpace Independent Publishing Platform, USA, 2008, s. 48, <https://archive.org/details/truebiblestudyco0000maur>¹³⁻⁰⁵⁻²⁰²⁴.

1937), ewangelicki prof. historii kościelnej i chrześcijańskiej archeologii (Uniwersytet w Groifswald, Niemcy) – że

w Nowym Testamencie **nie ma żadnych konkretnych danych** o naturze krzyża, na którym umarł Jezus. Dopiero pisarze kościelni po Justynie Męczenniku wskazują na kompozytowy czteroramienny krzyż jako narzędzie męki Chrystusa.⁴¹

Nadmierne sugerowanie się jakimś szczegółem z jednej Ewangelii, *przy jednoczesnym nie uwzględnianiu danych z pozostałych Ewangelii*, może prowadzić badaczy Biblii do nietrafnych wniosków. Oto przykład: bazując tylko na danych z Jn 20:20,25 ktoś może wnosić, że stopy Jezusa nie zostały przybite. Tymczasem w Łk 24:39 mamy następujące słowa Jezusa: „Zobaczcie moje ręce i *moje stopy*” (por. Ps 22:17, BT). Gdyby stopy nie były przybite, jaki sens miałyby zachęta Jezusa by na nie spojrzeć?

ASPEKT HISTORYCZNY. Autor hasła „krzyż” w dziele *Britannica Concise Encyclopedia* donosi:

Tradycja utrzymuje, że do ukrzyżowania Chrystusa użyto *crux immissa*.⁴²

Prof. Robert M. McCoy (Andover Newton Seminary, USA), komentując sposób oddania słowa σταυρός w *Przekładzie Nowego Świata* (wyd. z 1950 r.), powołuje się na Alfreda Ederschajima (Edersheima) żydowskiego historyka, który wierzył, że Jezus zginął na krzyżu, niemniej jednak w podsumowaniu napisał:

Tradycyjna opinia głosi, że krzyż Jezusa miał ten ostatni wspomniany kształt [†], ale **nie ma pewności, czy tak było**.⁴³

crossbeam. Traditionally it is thought that the cross of Jesus was this latter type, but it is not certain that this was the case.⁴⁴

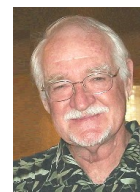
Podobnie sądzi historyk sztuki religijnej prof. Frank K. Flinn (Washington University, USA):

Nie wiemy na pewno jaki kształt miał krzyż.⁴⁴

Prof. teologii Johann P. Lange (Uniwersytet w Bonn) (1802-1884), będący zwolennikiem poglądu, że Jezus umarł na krzyżu poprzecznym (*crux immissa*), przyznał:

Według tradycji taka była forma [†] krzyża Zbawiciela (...). **Nie ma na to żadnego dowodu** (...).⁴⁵

Emer. prof. George Lovell Cary (1830-1910), dyrektor Meadville Lombard Theological School w Chicago (USA), w 1852 r. ukończył Harvard University, a w latach 1862-1892 był profesorem literatury Nowego Testamentu w szkole w Meadville. Jest autorem dzieła *An Introduction to the Greek of the New Testament* (1899). W 1900 roku, w swym Dodatku „Krzyż i ukrzyżowanie”, przedstawił następujący pogląd:

Powszechnie się uważa, że „krzyż łaćniński”, z belką poprzeczną znajdującą się poniżej szczytu pala, był tym, na którym cierpiał Jezus. Przypuszczenie to jednak **nie opiera się na żadnym fundamencie historycznym**.⁴⁶

⁴⁰ YEAGER, *The Renaissance New Testament*, t. 9, Pelican Publishing Company, Gretna 1982, s. 326, <https://archive.org/details/renaissancenewte0009rand> 31-03-2024.

⁴¹ Samuel M. JACKSON (gł. wyd.), *The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge*, t. 3, hasło CRUCIFIXION [Victor SCHULTZE], Funk and Wagnalls Company, New York-London 1909, s. 313, <https://archive.org/details/newschaffherzog04jackgoog> 3-05-2024.

⁴² Hasło „cross”, *Britannica Concise Encyclopedia*, Encyclopedia Britannica Inc., Chicago - London - New Delhi - Paris - Seoul - Sydney - Taipei - Tokyo 2008, s. 487, <https://books.google.pl/books?id=ea-bAAAAQBAJ> 25-08-2017.

⁴³ MCCOY, „Jehovah’s Witnesses and Their New Testament”, *Andover Newton Quarterly*, Vol. 3, Nr 3, January 1963, s. 28 [15-31], <http://christianwitnesses.net/Assets/Andover1963.pdf> 1-03-2021.

⁴⁴ FLINN, *Encyclopedia of Catholicism* (z serii: Encyclopedia of World Religions), Facts on File, Inc., New York 2007, hasło „cross/crucifixion”, s. 209, <https://archive.org/details/encyclopediaofca0000flin> 1-08-2018.

⁴⁵ LANGE, *A Commentary on the Holy Scriptures. Vol. 1: The Gospel according to Matthew*, tł. Philip SCHAFF, Scribner, Armstrong & Co., New York 1875, s. 522, przypis, <https://archive.org/details/gospelaccordingt00lang> 9-03-2017.

⁴⁶ CARY, *The Synoptic Gospels: together with a chapter on the text-criticism of the New Testament*, G. P. Putnam’s Sons, New York-London 1900, APPENDIX J.—The Cross and Crucifixion, s. 367 [366-368],

W dziele *The Oxford Dictionary of Christian Art and Architecture* (wyd. 2, 2013), pod hasłem „Cross”, czytamy:

Krzyż jest od dawna najbardziej rozpowszechnionym symbolem chrześcijaństwa, ale **nie był używany w najwcześniejszych stuleciach** z uwagi na jego haniebną związek z ukrzyżowaniem—karą śmierci wykonywaną na najgorszych złoczyńcach⁴⁷

Metodystyczny historyk, bp John F. Hurst (Martin Mission Institute w Bremen, Niemcy / Drew Theological Seminary w Madison /New Jersey/, USA) (1834-1903) zauważył:

[Pierwsi chrześcijanie] nie używali ani krzyżu, ani żadnej materialnej podobizny krzyża.⁴⁸

W książce *After Jesus: The Triumph of Christianity* (praca zbiorowa) czytamy:

Chociaż krzyż występuje niemal powszechnie od czasów antycznych jako magiczny i religijny symbol, **nie ma dowodów na to, że chrześcijanie posługiwali się nim w tym wczesnym okresie.** (...) Większość uczonych sądzi, że **w pierwszym stuleciu chrześcijanie w ogóle nie używali tego symbolu** [krzyża].⁴⁹

W *The Grove Encyclopedia of Medieval Art and Architecture* (Oxford University Press 2012) pod hasłem „cross” można przeczytać:

Chrystusową egzekucję ukrzyżowania opisano we wszystkich czterech sprawozdaniach ewangelicznych, mimo to **żadne z nich nie specyfikuje kształtu krzyża.** Nowotestamentowe greckie słowo *stauros*, używane w odniesieniu do krzyża lub krzyżu, może również po prostu odnosić się do słupa i niekoniecznie implikuje krzyżowy kształt wulgatycznego, łacińskiego *crux*.⁵⁰

Zwolennik krzyża, presbiteriański uczony John M. Mulder (ur. 1946) (Louisville Presbyterian Theological Seminary) donosi (1991), że:

pierwsi chrześcijanie nie używali krzyża jako znaku oddania Chrystusowi.⁵¹

Niemiecki historyk sztuki prof. dr Peter Bernhard Steiner w swym eseju „Człowiek, drzewo, kosmos, pieczęć – formy i znaczenia krzyża” opublikowanym w książce *Kreuz und Kruzifix: Zeichen und Bild* (Krzyż i krzyż: znaki i obrazy) (współautorki: ◀Sylvia Hahn, dr Carmen Roll▶) zauważył:

Cztery Ewangelie nie opisują kształtu krzyża; w tekście greckim nazwany jest tylko „stauros” (pal) [Pfahl].⁵²

Racjonalne wyjaśnienie dla takiej sytuacji przedstawia prof. Alois A. Schacher (The Catholic University of America, Waszyngton), autor hasła „Ukrzyżowanie (w sztuce)” w *New Catholic Encyclopedia*:

<https://archive.org/details/synopticgospelst0000cary> ²⁶⁻⁰⁵⁻²⁰²⁴

⁴⁷ Tom D. JONES – Peter MURRAY – Linda MURRAY (red.), *The Oxford Dictionary of Christian Art and Architecture*, wyd. 2, Oxford University Press, 2013, s. 136, <https://books.google.pl/books?id=Te2dAAAAQBAJ> ⁵⁻⁰⁴⁻²⁰¹⁸.

⁴⁸ HURST, *History of the Christian Church*, t. 1, New York: Eaton & Mains–Cincinnati: Curtis & Jennings, 1897, s. 366, <http://archive.org/details/historyofchristi01hurs> ¹⁷⁻¹²⁻²⁰¹².

⁴⁹ Gayla VISALLI (wyd.), *After Jesus: The Triumph of Christianity*, Reader's Digest Association, Book Club Version edition, Pleasantville – New York – Montreal, 1992, s. 95, <https://archive.org/details/afterjesustriumph00read> ⁹⁻⁰¹⁻²⁰¹⁸.

⁵⁰ Colum P. HOURIHANE (gł. wyd.), *The Grove Encyclopedia of Medieval Art and Architecture*, t. 1, Oxford University Press, 2012, s. 221, <https://books.google.pl/books?id=FtIMAGAAQBAJ> ⁵⁻⁰³⁻²⁰¹⁷.

⁵¹ MULDER, *Sealed in Christ: The Symbolism of the Seal of the Presbyterian Church (U.S.A.)*, Geneva Press, Louisville, USA, 1991, s. 9, <https://books.google.pl/books?id=unR886t7-CAC> ⁵⁻⁰⁴⁻²⁰¹⁸.

⁵² STEINER, „Mensch, Baum, Kosmos, Siegel – Formen und Bedeutungen des Kreuzes” w: *Kreuz und Kruzifix: Zeichen und Bild*, Kunstverlag Josef Fink, Lindenberg im Allgäu 2005, s. 13 [1-15], <https://books.google.pl/books?id=rShyL-acK34C> ^{ogr. podgląd 16-09-2020}.

W symbolice sztuki wczesnochrześcijańskiej nie spotykamy wyobrażenia zbawczej śmierci Chrystusa na Golgocie. **Pierwsi chrześcijanie**, pozostający pod wpływem starotestamentowego zakazu sporządzania rzeźb, **nie byli skłonni przedstawiać w jakiegokolwiek formie nawet narzędzia Męki Pańskiej**.⁵³

We wcześniejszym wydaniu tego samego dzieła (1913, t. 4), archeolog, prof. Orazio Marucchi (Uniwersytet w Rzymie), autor pierwszej części hasła „Krzyż i Krucyfiks”, tj. „Archeologia krzyża”, wskazał też inny powód:

Rozumiejac, że krzyż był symbolem haniebnej śmierci, **łatwo zrozumieć niechęć pierwszych chrześcijan do jakiegokolwiek ukazywania mąk Chrystusa i niegodziwości**.⁵⁴

W podobnym duchu wypowiedziały się także historyk sztuki, emer. prof. Alicia Craig Faxon (Simmons College Boston, USA) i Nancy Frazier (University of Massachusetts, USA), autorki hasła „Crucifixion” w *Encyclopedia of Comparative Iconography: Themes Depicted in Works of Art* (1998):

Chociaż Rzymianie zwykle propagandyzowali swoje zwycięstwa, co zaskakujące, najwyraźniej nigdy nie sporządzali obrazów ukrzyżowania.

Nie czynili tak również pierwsi chrześcijanie. Być może myśl o cierpieniu syna Bożego była trudna do przyjęcia, albo zapewne był to efekt obawy przed złamaniem biblijnych wskazań zakazujących kultu rytch wizerunków. Innym powodem, dla którego ukrzyżowanie nie było ukazywane we wczesnochrześcijańskiej sztuce jest okoliczność, że przedstawia ono haniebną, brutalną formę śmierci, podobnie jak współcześnie krzesło elektryczne, z czym chrześcijanie nie chcieli identyfikować Jezusa. (...)

Najwcześniejsze znane obrazy ukrzyżowania—małe owalne pieczęcie—datowane są na połowę czwartego stulecia.⁵⁵

Brak wizerunków u pierwszych chrześcijan sprawiał, że posądzano ich o ateizm.⁵⁶ Wielu badaczy podziela pogląd wyrażony przez doktora teologii, adwentystycznego pastora Abrama H. Lewisa, który był wydawcą czasopisma *The Sabbath Recorder*:

Jest również prawdą, że krzyż jako symbol chrześcijaństwa nie pojawia się aż do czasu po jego poganizacji za rządów Konstantyna.⁵⁷

Dr Thomas J. Kraus (Katedra Nauk Nowego Testamentu ze szczególnym uwzględnieniem starożytnego judaizmu i hermeneutyki, Uniwersytet w Zurychu) i prof. Tobias Nicklas (Wydział Egzegezy i Hermeneutyki Nowego Testamentu na Uniwersytecie w Regensburgu) oświadczyli:

Krzyż (+) jako wolnostojący symbol nie pojawia się w żadnym określonym chrześcijańskim kontekście w przed-konstantyńskim okresie.⁵⁸

CRUCIFIXION (IN ART)

The representation of Christ's redemptive death on Golgotha does not occur in the symbolic art of the first Christian centuries. The early Christians, influenced by the Old Testament prohibition of graven images, were reluctant to depict even the instrument of the Lord's Passion. When the cross comes to be represented in the time of Constantine, it is seen both as the trophy of the victorious Christ of Easter and as the sign in the sky preceding the Second Coming of the Son of Man. The scene of the crucifixion, however, is still absent from the early Passion cycles; even in the 6th-century mosaic sequence of S. Apollinare Nuovo in Ravenna, the Golgotha scene is left out. This article treats the historical development of literal and symbolic representation of the crucifixion.

Early Examples. The only two crucifixion scenes that antedate the 6th century show the artist's hesitation in front of this new theme. On the ivory casket of the Brit-

⁵³ SCHACHER, hasło CRUCIFIXION (IN ART), wyd. 2, t. 4, Thomson Learning, Inc./Gale Group, Inc. in association with The Catholic University of America, Washington 2003, s. 391,

[http://ghhv.quetroi.net/74LEHAINAM/Gale Group The New Catholic Encyclopedia 2nd Vol 4 \(Com-Dyn\).pdf](http://ghhv.quetroi.net/74LEHAINAM/Gale%20Group%20The%20New%20Catholic%20Encyclopedia%20Vol%204%20(Com-Dyn).pdf) 9-02-2003.

⁵⁴ MARUCCHI, hasło „Cross and Crucifix” w *The Catholic Encyclopedia*, t. 4, The Encyclopedia Press, New York 1913, s. 519, *imprimatur*: kard. John Farley, <https://archive.org/details/catholicencyclop04herbuoft> 8-02-2018.

⁵⁵ w: Helene E. ROBERTS (red.), *Encyclopedia of Comparative Iconography: Themes Depicted in Works of Art*, Fitzroy Dearborn Publishers, Chicago 1998, s. 192, https://books.google.pl/books?id=rMeJDwmmr_hcC 5-04-2018.

⁵⁶ „Zdaniem Celsusa, chrześcijaństwo jest powrotem do pierwotnego ateizmu ludów dzikich, które nie znają jeszcze ani ołtarzy, ani świątyń, ani wizerunków bóstw” (Marcel SIMON, *Cywilizacja wczesnego chrześcijaństwa I-IV w.*, t. Eligia BAKOWSKA, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1981, s. 127, <https://pl.scribd.com/doc/41435322/Marcel-Simon-Cywilizacja-wczesnego-chrześcijaństwa> 5-01-2018). „Wczesny kościół nie miał nic przeciw sztuce, ale nie posiadał podobizn Chrystusa” (*Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge*, t. 5, hasło „Images and Images-Worship” [Gottlieb N. BONWETSCH], Baker Book House, Grand Rapids 1953, s. 453, <https://ccel.org/ccel/schaff/encyc05/encyc05/png/0469=453.png> 11-08-2020).

⁵⁷ LEWIS, *Paganism Surviving in Christianity*, G. P. Putnam's Sons, New York-London 1892, s. 241, <https://archive.org/details/paganismsurvivin00lewi> 15-02-2018.

Norman S. Prescott zauważył:

Zdumienie może budzić fakt, że w greczyźnie Nowego Testamentu terminem tłumaczonym na „krzyż” jest zawsze słowo „staurus” (sic!), które znaczy „pal” lub „prosty słup”. Pierwotnie krzyż nie był symbolem chrześcijańskim; pochodzi z Egiptu i od Konstantyna.⁵⁹

Wielu czytelników Biblii sądzi, że pewne teksty NT-owe pokazują, że pierwsi chrześcijanie szczylic się znakiem krzyża, np. Gal 6:14: „Co do mnie, to nie daj Boże, bym się miał chlubić z czego innego, jak tylko z krzyża Pana naszego, Jezusa Chrystusa” (*Biblia Tysiąclecia*, wyd. 5). Bibliści Eugene A. Nida i Charles E. Taber nie podzielają takiej popularnej interpretacji. Oto ich wypowiedź:

Podobnie, kiedy Paweł używa wyrażenia „chlubić się w krzyżu naszego Pana Jezusa Chrystusa” (Gal. 6:14), **nie chce przez to powiedzieć, że pokłada ufność w krzyżu jako pewnym przedmiocie**, lecz w wydarzeniu – Prześladowaniu – którego krzyż jest symbolem.⁶⁰

ASPEKT ARCHEOLOGICZNY. Pomijając liczne bezpodstawne lub dogmatyczne opinie, nie ma materialnego świadectwa z I wieku, które niezbicie dokumentuje związek Jezusa lub pierwszych chrześcijan z krzyżem.⁶¹

Emerytowany prof. Paul C. Finney (University of Missouri, St. Louis, USA) napisał:

Co do wczesnego, czyli przed-Konstantyńskiego okresu, **wciąż utrzymuje się pewna kontrowersja wokół tego, co stanowi dopuszczalne świadectwo**. Znaki krzyża na palestyńskich ossuariach z I i II wieku nie powinny być interpretowane w chrześcijańskim sensie (por. Smith), ani nie ma przekonującego świadectwa występowania chrześcijańskiej symboliki krzyża w Pompejach i Herkulanum (por. Dinkler, 1951). Z całą pewnością jednym z najstarszych ocalałych pozytywnych świadectw na rzecz symboliki krzyża u wczesnych chrześcijan jest jego użycie na Konstantyńskim labarum. Często dowodzi się, że najwcześniejsza symbolika krzyża ukazana na gemmach jest przed-Konstantyńska, ale najlepiej potwierdzone znaleziska, jak choćby przechowywane w British Museum kornaliny ukazujące ukrzyżowanie (s. 244), z punktu widzenia ikonografii na pewno pochodzą z czwartego stulecia lub są późniejsze.⁶²

Archeolog, prof. Graydon F. Snyder (Bethany Theological Seminary / Chicago Theological Seminary, USA) (2003) napisał:

W przed-Konstantyńskiej sztuce Jezus nie cierpi ani nie umiera. Nie ma żadnego symbolu krzyża ani jakiegokolwiek jego odpowiednika (...). Ich [chrześcijan] wiara w Jezusa Chrystusa koncentrowała się na zbawczej mocy. (...) Na tle powszechnego używania znaku krzyża tym bardziej czymś uderzającym jest brak krzyży w scenach wczesnochrześcijańskiej sztuki, zwłaszcza jakichkolwiek specyficznych odniesień do wydarzenia na Golgocie. Dlaczego w sztuce wczesnochrześcijańskiej nie był redefiniowany powszechny symbol krzyża? Jako pewne artystyczne odniesienie do pasywnego wydarzenia, symbol krzyża nie występuje przed czasami Konstantyna. (...) Tzaferis nie znalazł żadnych chrześcijańskich krzyży w Palestynie sprzed połowy czwartego stulecia.⁶³

Niemiecki historyk, archeolog i teolog, prof. Erich Dinkler (Uniwersytet Heidelbergzki) uważa, że poza dyskusyjną interpretacją znaku w Herkulanum

⁵⁸ KRAUS – NICKLAS, *Early Christian Manuscripts: Examples of Applied Method and Approach*, E. J. Brill, Leiden-Boston 2010, s. 101, przypis 18, <https://books.google.pl/books?id=gsoFMTdK1gcC> 5-04-2018.

⁵⁹ PRESCOTT, *Dual Heritage: The Bible and The British Museum* (Podwójne dziedzictwo: Biblia i Muzeum Brytyjskie), Cortney Publications, Luton 1986, s. 121, <https://archive.org/details/dualheritagebibl0000pres> 1-12-2023.

⁶⁰ NIDA – TABER, *Helps for Translators Prepared Under Auspices of the United Bible Societies, Vol. VIII: The Theory and Practice of Translation*, E. J. Brill, Leiden-Boston 1969, s. 89, <https://archive.org/details/theorypracticeof0000nida> 9-04-2022.

⁶¹ Pål-Espen TØRISEN – Dan-Åke MATTSSON, „Impaled on a Stake” — a Result of Sectarian Bias?” w: Anthony BYATT – Hal FLEMINGS (wyd.), *Your Word is Truth, Essays in Celebration of the 50th Anniversary of the New World Translation of the Holy Scriptures (1950, 1953)*, Golden Age Books, Malvern 2004, s. 90-107, <https://archive.org/details/yourwordistruth0000unse> 1-08-2022. Ten esej zawiera merytoryczną krytykę popularnych prokrzyżowych argumentów z archeologii i patrystyki.

⁶² Hasło „CROSS” w: Everett FERGUSON (wyd.), *Encyclopedia of Early Christianity*, współpraca: Michael P. McHUGH i Frederick W. NORRIS, Garland Publishing, Inc., New York & London 1990, s. 244, 245, <https://archive.org/details/encyclopediaofea0000unse> 16-04-2023 (wyd. 2: 1999, s. 304, <https://books.google.pl/books?id=kgRV7QohACcC> 6-09-2017).

⁶³ SNYDER, *Ante-Pacem: Archaeological Evidence of Church Life Before Constantine*, Mercer University Press, 2003, s. 60, 62, 110, <https://books.google.pl/books?id=swt19Cpyl3kC> 3-07-2017 (wyd. 1985: https://archive.org/details/antepacemarchaeo00_zkee).

nie mamy żadnego innego archeologicznego świadectwa z pierwszego lub drugiego wieku o krzyżu, który jednoznacznie byłby dziełem chrześcijan.⁶⁴

used as a sign, emblem, or symbol by Christians has been removed. We have no other archaeological evidence from the first or second centuries of a cross which had definitely been made by Christians permitting us to interpret other signs of crosses of that period as Christian crosses. This

Co do odkrycia w 1938 roku znaku interpretowanego jako „krzyż” z Herkulanum, w 1941 roku francuski archeolog katolicki Guillaume de Jerphanion (1877-1948) z Pontifical Oriental Institute (Rzym), który wnikliwie zbadał ten temat, uznał, że był to zwykły ślad pozostawiony po wiszącym tam naściennym przedmiocie.⁶⁵ W 1944 roku do podobnego wniosku doszedł też belgijski duchowny katolicki i archeolog Lucien de Bruyne ➡ (1902-1978), który był dyrektorem Papieskiej Komisji ds. Archeologii Sakralnej, a później cenzorem Papieskiej Akademii Archeologicznej.⁶⁶

W 1997 roku katolicka emer. prof. Carolyn Osiek (Ph. D. Harvard University / Catholic Theological Union, Chicago / Brite Divinity School, Fort Worth, st. Texas) i prof. David L. Balch (Lutheran Theological Seminary) zauważyli:

Użycie krzyża jako wizualnego symbolu (...) nie ma żadnego potwierdzenia dla pierwszych kilku stuleci ery chrześcijańskiej i jest nieprawdopodobne, aby to był symbol chrześcijański.⁶⁷

W 2015 roku prof. Eric M. Moormann (Wydział Języka i Kultury Greckiej i Łacińskiej, Uniwersytet Radboud w Nijmegen, Holandia) zauważył, że debata na temat odkrycia w Herkulanum

ucichła w ciągu ostatnich dziesięcioleci. Wydaje się, że sceptycy zwyciężyli w tej argumentacji: nacięcie

⁶⁴ DINKLER, „Zur Geschichte des Kreuzsymbols” (O historii symbolu krzyża), *Zeitschrift für Theologie und Kirche*, Vol. 48, 1951, s. 148-172, <https://archive.org/details/signumcrucisaufs0000dink> ⁶⁻¹²⁻²⁰²³ (wersja angielska: „Comments on the History of the Symbol of the Cross”, *Journal for Theology and Church* (tł. Gerhard KRODEL), Vol. 1, 1965, s. 134 [124-146] w: James M. ROBINSON *et al.*, *The Bultmann School of Biblical Interpretation: New Directions?*, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) – New York: Harper & Row, Publishers, Inc., <https://archive.org/details/bultmanschoolofb0001jame> ²⁵⁻¹⁰⁻²⁰²²).

⁶⁵ „Wiemy bowiem, że historycy i teolodzy, a także archeolodzy twierdzą, że u chrześcijan ekspozycję, a zwłaszcza kult krzyża, dopuszczono dopiero stosunkowo późno – prawdopodobnie nie przed Konstantynem – i że były to zjawiska całkowicie nieznane w pierwszym wieku. (...). Rodzące się chrześcijaństwo, religia całkowicie duchowa wywodziła się z judaizmu, którego kult odbywał się bez wrażliwych przedstawień, nie mogła być mniej rygorystyczna pod względem wykluczania jakiegokolwiek obrazu, godła lub świętego symbolu. *Imaginum consecratio idololatria*, głosił Tertulian (*De idol.*, IV), powołując się na Mojżeszowy zakaz: „Nie będziesz czynił rzeźbionych podobizn ani żadnych wizerunków tego, co jest na niebie, na ziemi i w wodach”. Tę formułę z pewnością akceptowało pierwsze pokolenie chrześcijan. Dla nich jakiegokolwiek kult przedmiotów materialnych byłby bałwochwalstwem. Krzyż nie odbiegał od tego ogólnego prawa. Ponadto był wciąż używany jako narzędzie straszliwych tortur. Jego widok wywoływał bolesne obrazy w umyśle; wywoływał raczej dreszcze niż współczucie czy nabożne uczucie. Był to przedmiot grozy i możemy to porównać do tego, co wywoływałby w nas obraz gilotyny. Kto by pomyślał o uhonorowaniu lub zwykłej ekspozycji czegoś takiego, choćby ku pamięci najbardziej godnych czci ofiar?” (JERPHANION, S. J., „La Croix d'Herculanum?”, Roma, *Orientalia Periodica*, Vol. VII, 1941, s. 17, 18 [5-35], <https://archive.org/details/ocp-62-1996-fasc.-i/ocp-07-%281941%29> ¹⁻¹²⁻²⁰²³).

⁶⁶ DE BRUYNE, „La „crux interpretum” di Ercolano”, *Rivista di archeologia cristiana*, Città del Vaticano, Anno XXI, Nr 2/1944-1945, s. 281-309. Erich Dinkler o tym artykule napisał: „Według badań De Bruyne’a „krzyża z Herkulanum” już nie można nazywać krzyżem” (DINKLER, „Zur Geschichte des Kreuzsymbols”, 1951, s. 11).

⁶⁷ OSIEK – BALCH, *Families in the New Testament World: Households and House Churches*, Westminster John Knox, Louisville 1997, s. 86, <https://archive.org/details/familiesinnewtes0000osie> ¹⁰⁻¹²⁻²⁰²¹.

służyło po prostu do włożenia dwóch połączonych ze sobą drewnianych listew, na których wspierała się mała deska.⁶⁸

Takiego typu półkę znaleziono w *Villa Regina*, Boscoreale (pokój XII).⁶⁹

W 2018 roku nawet znany zwolennik ukrzyżowania prof. John Granger Cook (ur. 1955) (Wydział Religio-znawstwa, LaGrange College, st. Georgia, USA) w swym artykule „Rzekome krzyże chrześcijańskie w Herkulanum i Pompeii” przyznał, że

niestety jest to w najlepszym razie niewiele więcej niż spekulacja. (...) Nieważność, jeśli nie absurdalność tego argumentu jest wyraźnie widoczna. Wniosek jest nieunikniony: ani CIL 4, 10062, ani artefakty w kształcie krzyża w Herkulanum i Pompejach nie wskazują na obecność chrześcijan w Campagna przed erupcją Wezuwiusza w 79 roku n.e.⁷⁰

Gdyby świadectwo z Herkulanum stanowiło archeologiczny dowód na rzecz styczności pierwszych chrześcijan z krzyżem, to nasuwałoby wniosek, że pierwsi chrześcijanie przedstawiali narzędzie egzekucji Jezusa w formie **†**. Tymczasem *pierwsze głosy* wczesnych apologetów mówiły o kształcie **T**. A zatem wszelkie wnioski wczesnych apologetów wyciągane z obrazów ST lub jego tekstu byłyby niespójne z odkryciem w Herkulanum, toteż należałoby je odrzucić jako produkt wyobraźni.

Biblista John W. Burgon (dziekan katedry Chichester w Sussex, Anglia) oświadczył:

Kwestionuję to, czy Krzyż pojawia się na *jakimkolwiek* chrześcijańskim monumencie z pierwszych czterech stuleci.⁷¹

Camille Flammarion, autor hasła CROIX (KRZYŻ) w 3-tomowym francuskim *Dictionnaire encyclopédique universel*, zanotował:

Archeol[ogia] — Przez długi czas wierzone, że k[rzyż], uważany powszechnie za symbol religijny, to znak specyfikujący chrześcijan. Tak nie jest.⁷²

ASPEKT ETYMOLOGICZNY. Rdzeń słowotwórczy greckiego słowa σταυρός wywodzi się od czasownika ἵστημι (*histēmi*), które znaczy „stać”, a nie np. „skrzyżować”, „przecinać się wzajemnie”. August Fick (1833-1916), niemiecki lingwista, prof. nadzwyczajny języków porównawczych na Uniwersytecie w Getyndze (Niemcy) podaje:

stauro = europ. staura **stojak (Stütze)**.

σταυρο-ς m. **pal, stojak (Pfahl, Stütze)**. + łac. stauro- in re-staur-âre, in-staur-âre.⁷³

Co ciekawe, pierwotne i generyczne znaczenie słowa σταυρός zachowało się w języku norweskim. Filolog prof. Pierre Chantraine (1899-1974) z Uniwersytetu Paryskiego w swym słowniku etymologii języka greckiego pod hasłem σταυρός napisał:

Etym.: Słowo to ściśle odpowiada norweskiemu słowu *staurr* « słup ».⁷⁴

I jest tak w dalszym ciągu we współczesnym języku norweskim:

⁶⁸ MOORMANN, *Pompeii's Ashes: The Reception of the Cities Buried by Vesuvius in Literature, Music, and Drama*, De Gruyter, Berlin 2015, s. 239.

⁶⁹ https://www.pompeiiinpictures.com/pompeiiinpictures/RV/villa_regina_boscoreale_p1_files/image057.jpg 1-12-2023. „Półka w tym pokoju rzuca pomocne światło na kontrowersje wokół tzw. krzyża w Herkulanum” (Wilhelmina F. JASHEMSKI, „The Villas at Boscoreale and Oplontis” w: Elisabeth B. MACDOUGALL (wyd.), *Ancient Roman Villa Gardens*, Dumbarton Oaks Research Library & Collection, Washington 1987, s. 65. Zob. s. 31-76).

⁷⁰ COOK, „Alleged Christian Crosses in Herculaneum and Pompeii”, *Vigiliae Christianae*, Vol. 72, Nr 1/2018, s. 2, 20 [1-20], <https://www.jstor.org/stable/26566949> 1-12-2023.

⁷¹ BURGON, *Letters from Rome to Friends in England*, John Murray, London 1862, s. 210, <https://archive.org/details/lettersfromrome00willgoog> 3-07-2017.

⁷² t. 3: CO-D, Ernest Flammarion, Paris 2002, s. 225, <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k64293810/f235.item> 15-04-2018.

⁷³ FICK (red.), *Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen. Ein sprachgeschichtlicher Versuch*, Vandenhoeck & Ruprecht's Verlag, Göttingen 1870, s. 498, <https://books.google.pl/books?id=YYhBAAAACAAJ> 27-06-2017.

⁷⁴ CHANTRAINE (red.), *Dictionnaire étymologique de la langue grecque: histoire des mots* (Tome IV-1: P – Y), Éditions Klincksieck, Paris 1977, s. 1045, <https://archive.org/details/Dictionnaire-Etymologique-Grec> 26-10-2018.

Słowu *staur* ściśle odpowiada gr. σταυρός «pal».⁷⁵

Również w języku staroislandzkim *staurr* znaczy „słup, pal”.⁷⁶ Podobną sytuację mamy w sanskrycie ze słowem *stāvora*⁷⁷ i z gockim słowem *stuirjan*, które znaczy „coś pionowo stojącego”.⁷⁸ Zatem pierwotna indoeuropejska baza znaczeniowa słowa σταυρός była stabilna i istniała przez długi okres czasu, a nawet przeniknęła do innych języków.

ASPEKT TRANSLACYJNY. Nawet gdyby skądinąd było wiadomo, że Jezus zginął na krzyżu poprzecznym, NT-owi pisarze biblijni nie użyli terminu technicznego, lecz generycznego, tj. **NIEPRECYZYJNEGO**. Dlatego staranny tłumacz zobligowany jest użyć w docelowym przekładzie terminu nie implikującego określonego kształtu. Jest to bardzo ważna okoliczność dla naszych rozważań.

Tłumacz i językoznawca prof. Moisés Silva (wykładał na Westmont College, Westminster Theological Seminary i Gordon-Conwell Theological Seminary, autor lub współautor 8 książek i rewizor *Zondervan Encyclopedia of the Bible*) w swej książce z zakresu leksykalnej semantyki wyjaśnia, że

techniczne lub semitechniczne terminy *odnoszą się* lub *reprezentują określone* pojęcia i koncepcje.⁷⁹

Emer. prof. Egon Brandenburger (Johannes Gutenberg-Universität Mainz) wyjaśnia:

Słowa *stauros* i *(ana)stauroō* nie wyrażają dokładnej, technicznej formy i sposobu egzekucji, bez dodatkowych określeń.⁸⁰

2. The exact technical form and significance of execution are not conveyed by the words *stauros* and *(ana)stauroō*, without further definition. In order to determine this, it is necessary to know in what region and under what authority the execution was carried out. It is also necessary to know the standpoint of the writer who uses these terms.

Zdaniem multilingwisty i doświadczonego tłumacza emer. prof. Rolfa J. Furuli (ur. 1942) (Uniwersytet w Oslo)

Oznacza to, że **nie możemy od razu wiedzieć jaki kształt ma omawiany kawał drzewa, który opisuje rzeczownik *stauros* i czasownik *stauroō* w NT.**⁸¹

Podobnie sądzi archeolog dr Karl F. Förster (Monachijskie Towarzystwo Starożytności, Niemcy):

W języku greckim nie ma technicznego określenia dla tego słowa [tj. krzyż]; nie ma on w swym bogatym rezerwuarze żadnego słowa przywołującego myśl o krzyżu. I przede wszystkim właśnie to jest istotne.⁸²

⁷⁵ Hjalmar FALK – Alf TORP (red.), *Etymologisk Ordbog over det norske og det danske Sprog. B. 2: N-Ø* (t. 2), H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Kristiania 1906, hasło *staur*, s. 287. <https://www.nb.no/nbsok/nb/3eb5078ea8e1b4a149030c5cf47a35ae?index=1#0> ²⁹⁻⁰⁵⁻²⁰²².

⁷⁶ „*staurr* (-s, -ar), m. *pale, stake* (váru settir stórir staurar yfir díkin)” (Geir T. ZOËGA (red.), *A Concise Dictionary of Old Icelandic*, The Clarendon Press, Oxford 1910, s. 405, <https://archive.org/details/concisedictionar001857> ²⁶⁻¹⁰⁻²⁰¹⁸); “*F. st(h)āu-: st(h)ū-*: ... reduced grade *stāu-*: Gk. σταυρός “picket, pole” = O.Ice. *staurr* “picket, pole” (ablaut. Nor. dial. *styr, styrja* “long shaft, pole, steife person” (Julius POKORNY (red.), *Proto-Indo-European Etymological Dictionary*, Dnghu Adsoqiation - Indo-European Language Revival Association, 2007, s. 2913, <https://book4you.org/book/711398/d80da6> ¹⁶⁻⁰⁹⁻²⁰²⁰).

⁷⁷ Jean-Louis Burnouf derywuje greckie *stauros* od słowa *stāvora* (za: *The Catholic Encyclopedia*, t. 4, 1913, s. 519).

⁷⁸ Zob. Johann Baptist HOFMANN (red.), *Etymologisches Wörterbuch des Griechischen*, Verlag von R. Oldenbourg, München 1950, hasło σταυρός, s. 332, <https://archive.org/details/etymologischeswr0000hofm> ¹⁰⁻¹²⁻²⁰²¹.

⁷⁹ SILVA, *Biblical Words and Their Meaning: An Introduction to Lexical Semantics*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids 1983 [1994], s. 107, <https://archive.org/details/biblicalwordsthe0000silv> ¹⁰⁻¹²⁻²⁰²¹.

⁸⁰ BRANDENBURGER, hasło σταυρός w: Colin BROWN (gł. wyd.), *The New International Dictionary of the New Testament Theology*, t. 1, Zondervan Publishing House, Grand Rapids 1975, s. 391, https://archive.org/details/newinternational0001unse_i5d2 ¹⁻⁰³⁻²⁰²¹.

⁸¹ FURULI, *The Role Theology and Bias in Bible Translation: With a Special Look at the New World Translation of Jehovah's Witnesses* (Second Edition), Awatu Publishers, Stavem, Norway, 2011, s. 84.

⁸² FÖRSTER, przemówienie z 6 listopada 1876 w: *Die Wartburg: Organ des Münchener Alterthumsverein*, Zeitschrift für Kunst und Kunstgewerbe mit Berücksichtigung der Neuzeit, IV Jahrgang, No. 6, 1876/77, s. 121, <https://books.google.pl/books?>

Przykład: Angielskiego słowa *a car* (samochód) nie można tłumaczyć „Ford”, nawet gdyby skądinąd było wiadomo, że chodzi o Forda. Wiedzą prywatną nie należy się w takiej sytuacji dzielić.⁸³ Jeśli tłumacz chce przedstawić swój osobisty pogląd, może to zrobić w swoim komentarzu. W tekście głównym obowiązuje większy rygor, zwłaszcza jeśli tłumacz opracowuje literalny przekład Biblii.

Rosyjski uczony Nikołaj Aleksandrowicz Morozow (1854-1946) (przetłumaczył fragmenty Ewangelii i całą Księgę Objawienia na język rosyjski) tak opisał swoją decyzję translacyjną:

Rozważając możliwe rozwiązania (...) zdecydowałem się pójść za tekstem kościoła słowiańskiego i tłumaczyć słowo *stauros* jako „pal” (столб), a czasownik *stauroō* jako „zgaździć na palu” (столбование), gdyż nie przenosi ono żadnych szczegółów egzekucji.⁸⁴ (...) *Stauros* w żadnym wypadku nie znaczy krzyż (...). Ono (...) znaczy „słup” (κολ) i nic więcej.⁸⁵

Z kolei autor dzieła *The Sacred Name* **אֱלֹהִים** podzielił się następującą obserwacją:

Mityczna koncepcja, że Jahuszua umarł na krzyżu, odzwierciedlona w wielu angielskich przekładach w fałszywym tłumaczeniu słowa „*stauros*” jako „krzyż”, notuje swe pierwsze pojawienie w drugim stuleciu u egipskich chrześcijan. (...) Idea głosząca, że *stauros* był krzyżem powstała jako usprawiedliwienie dla użycia tego symbolu.⁸⁶

BEZKRZYŻOWE PRZEKŁADY NOWEGO TESTAMENTU. Jest prawie nieznanym faktem, że słowo „krzyż” nie występuje w co najmniej **499 przekładach NT w 48 językach** (zupełnie—145, częściowo—354), przy czym **53 z nich to przekłady katolickie**.

1400-99	1500-99	1600-99	1700-99	1800-99	1900-99	od 2000
1	13	7	25	48	107	299

afrykanerski (4)	czeski	hebrajski (23) ⁸⁷	khosa (3)	polski (11)	szwedzki
angielski (244)	duński (4)	hiligajno	luba-kalebwe	portugalski (40)	tagalski
angielski pidgin	efik	hiszpański (40)	łaciński (8)	rosyjski (4)	ukraiński
anglo-saski (2)	fiński (2)	hmong	lotewski	rumuński (3)	usambara
benga	francuski (17)	holenderski (13)	malo	serbski	węgierski
binisaja (Filipiny)	galicyjski	ilokański	niemiecki (37)	słowacki	włoski (2)
bohairski (dialekt pln. kopt.)	gocki	jidysh (2)	norweski (4)	słoweński (3)	włoski ^{neapolitański}
bullom	hawajski pidgin	katoński	papiamentto	songe	zuluski (4)

Jak widać, dożyliśmy czasów, w których era niepodzielnego królowania „krzyża” w NT zaczęła powoli topnieć. Jest to godna uwagi tendencja w translatoologii biblijnej, którą wsparli następujący tłumacze⁸⁸:

KATOLICCY (53):

POLSKIE (3):

[id=KhGrz6W72Ncc](https://www.khgrz6w72ncc.com/) 22-03-2023.

⁸³ Żydowski tłumacz David H. Stern wierzy, że Jezus zginął na krzyżu, *mimo to* użył w swym przekładzie słowo **pal** (*stake*) (Mt 27:40,42; Mk 15:21,30,32; Jn 19:17,19,31; Ef 2:16; Flp 2:8; Kol 1:20; Hbr 12:2) i wyrażenie **pal egzekucyjny** (*execution-stake*) (Mt 10:38; 16:24; 27:32; Mk 8:34; Łk 9:23; 14:27; 23:26; Jn 19:25; 1Kor 1:17,18; Gal 5:11; 6:12,14a; Flp 3:18; Kol 2:14) (*Jewish New Testament: A translation of the New Testament that expresses its Jewishness*, Jewish New Testament Publications, Jerusalem, Israel–Clarksville, Maryland /USA/ 1989, <https://archive.org/details/jewishnewtestame00ster> 3-05-2022).

⁸⁴ Anatoly T. FOMENKO, *History: Fiction or Science? Chronology I*, tł. Mikhail YAGUPOV, wyd. 2, zrew., Delamere Publishing, Paris–London–New York 2006, s. 454, <https://archive.org/details/EAnatolyFomenkoHistoryFictionOrScience1> 10-02-2017.

⁸⁵ МОРОЗОВ, *Христос. История человеческой культуры в естественно-научном освещении*, Ударцтвиенноје Izdatelstwo, Leningrad 1924, s. 89, <https://viewer.rusneb.ru/ru/rsl01005405538> 28-01-2022. Zob. s. 88-101.

⁸⁶ R. CLOVER, *The Sacred Name אֱלֹהִים, Volume 1: A Scriptural Study*, wyd. 5, Qadesh La Yahweh Press, Garden Grove 2022, s. 160, przypis 62, https://archive.org/details/sacrednm_20220220 22-02-2022.

⁸⁷ Dla przykładu: w przekładzie Thomasa Fry’ego (współpraca W. B. Collyer) (1813) konsekwentnie występują terminy „drzewo” (עֵץ *‘ēc*) i „powiesić” (תָּלָה *talā*).

⁸⁸ Grzegorz KASZYŃSKI, „Bezkrzyżowe przekłady Nowego Testamentu”, 9-01-2025. To na bieżąco aktualizowane opracowanie zawiera wykaz **499 przekładów** (ilość nie obejmuje *Przekładu Nowego Świata*) obejmujący dane bibliograficzne, podanie sposobów oddania *stauros/stauroō* w konkretnych wersetach oraz linki kierujące do danego przekładu.

Piotr Goniszewski²⁰²¹ ^{hebr. Mt^{SzTb}}, red. nac. Piotr Wacławik – Nowy Przekład Dynamiczny: Dobra Wiadomość o ratunku w Chrystusie²⁰²¹, A. Hirniak¹⁹⁸¹.

J.-M. Van Cangh – A. Toumpsin (francuski & hebrajski)²⁰⁰⁵, P.-É. Langevin (francuski)²⁰⁰³, K. Berger – C. Nord (niemiecki)¹⁹⁹⁹, B. & L. Hurault (francuski)^{1998-wyd.2} & (angielski)¹⁹⁸⁸, L. A. Schökel (hiszpański)^{1997-wyd.2}, A. F. Mendiola (hiszpański)^{1995-wyd.6}, *The New Testament: Contemporary English Version*¹⁹⁹¹, R. G. Escalante (hiszpański)¹⁹⁹¹, E. M. Nieto (hiszpański)¹⁹⁸⁸, A. M. Méndez (hiszpański)^{1978-wyd.1}, A. J. Levoratti – A. B. Trusso (hiszpański^{Argentyna})¹⁹⁷⁶, J. Mateos (hiszpański)¹⁹⁷⁵, E. Osty – J. Trinquet (francuski)¹⁹⁷⁴, *Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift: Das Neue Testament* (niemiecki)^{1972-wyd.1}, J. M. Bruguera – R. M. Díaz (kataloński)^{1970-wyd.1}, E. Gunnes (norweski)¹⁹⁶⁸, Š. Porúbčan (słoweński)¹⁹⁶⁸, W. K. Grossouw (holenderski)¹⁹⁶⁵, J. M. G. Ruiz (hiszpański)¹⁹⁶⁴, A. Viard (francuski)¹⁹⁶⁴, *Saint Joseph “New Catholic Edition” of the Holy Bible, Confraternity of Christian Doctrine*¹⁹⁶², J. Leal (hiszpański)¹⁹⁶², *Christ’s Resurrection in Pauline Soteriology* – D. M. Stanley¹⁹⁶¹, A. Tricot (francuski)¹⁹⁶⁰, A. Masson (portugalski)¹⁹⁶⁰, M. Soares (portugalski)¹⁹⁵⁶, J. L. Lilly¹⁹⁵⁴, J. Dupont ^{tłumacz Listu do Galatów w La Bible de Jérusalem} (francuski)¹⁹⁵³, S. Lyonnet ^{tłumacz Dziejów Apostolskich w La Bible de Jérusalem} (francuski)¹⁹⁵³, P. Schindler (duński)¹⁹⁵³, J. M. Bover – F. C. Burgos (hiszpański)¹⁹⁴⁷, F. Amiot (francuski)¹⁹⁴⁶, R. A. Knox¹⁹⁴⁴, E. N. Fuster – A. Colunga (hiszpański)¹⁹⁴⁴, W. Jünemann Beckschäfer (hiszpański)¹⁹²⁸, A. Steinmann (niemiecki)¹⁹¹³, F. Ximenez (hiszpański)¹⁷⁹⁶, W. A. Vloten (holenderski)¹⁷⁹⁵, F. S. S. Miguel (hiszpański)¹⁷⁹⁰, A. P. de Figueiredo (portugalski)¹⁷⁷⁹, S. Mutschelle (niemiecki)¹⁷⁸⁹, G. B. Jona (hebrajski)¹⁶⁶⁸, G. Mayr (hebrajski)^{1622?}, MSS Neofiti 32 = *Testame[n]tum Nouum* (Watykan) — D. Ierosomilitano (hebrajski)¹⁶¹⁵.

STAUROS/STAUROO:

zupełnie bezkryżowe:

Giovanni Battista Jona: „drzewo” (עץ ‘ēc) • „drzewo do wieszania” (עץ ההליתא ‘ēc ha-tēlijato) • „szubienica” (תלייה telija) • „powiesić” (תלה talā) • „powieszenie” (התלות ha-tālūt)

Georg Mayr: „drzewo” (עץ ‘ēc) • „powiesić” (תלה talā) • „powiesić na drzewie” (תלה על-עץ talā al-‘ēc)

częściowo bezkryżowe:

Nowy Przekład Dynamiczny: 3x „[podjąć] cały wstyd i ciężar pełnienia woli Bożej” (Mt 16:24; Mk 8:34; Łk 9:23) • 1x „ciężary i hańba” (Łk 14:27) • Piotr Goniszewski: 3x „belka” (Mt 27:32,35,40) • 1x „drzewo” (Mt 27:42) • 9x „powiesić” (Mt 27:22,23³³,26,31,38,44; 28:5) • 1x „powieszenie” (Mt 26:2) • Peter Schindler: 2x „pal męki” (Marterpæl) (Mt 10:38; Mk 8:34) • „szubienica” (Galgen) (Flp 2:8) • „najtrudniejsze zobowiązanie” (den tungeste Forpligtelse) (Mt 16:24) • „najgorsze ryzyko” (den frygteligste Risiko) (Łk 9:23) • „gotowy nieść jarzmo” (parat til at bære det Aag) (Łk 14:27) ■ **KSYLON:** „pal męki” (Marterpæl) (Dz 5:30; 10:39; 13:29; Gal 3:13) • 1x „szubienica” (Galgen) (1Pt 2:24)

Alceu Masson: 1x „drewno/słup” (madeiro) (Jn 19:19)

A[dolf?] Hirniak: 1x „zmarłego” (Mt 28:5)

Willem A. Van Vloten: 1x „towarzysze niedoli” (hol. medelijders) (Mt 27:44)

Dominico Ierosomilitano: 5x „pal/słup” (הזקף ha-zeqifa termin aramejski) (Mt 10:38; Mk 15:21,30; 14:27; Jn 19:19) • 5x „powiesić” (תלה talā) (Łk 24:7; Jn 19:6ab,15³²) • 3x „powiesić na palu” (ביתקס³³ dosł. podnieść) (zeqaf termin aramejski) (Mt 20:19; Jn 19:20; Dz 2:36) • 3x „na pal/słup” (לחזקף le-hazeqifa termin aramejski) (Mt 27:31; Mk 15:15,20)

KSYLON:

UWAGA: Słowo *stauros* ma inne znaczenie niż *ksylon*. Ponieważ w NT użyto je w relacji do *tego samego narzędzia egzekucyjnego*, mają znaczenie synonimiczne. Jest to powód, dla którego uwzględniłem przekłady terminu *ksylon*.

Agustín Magaña Méndez	pal	palo	Dz 5:30; 10:39; 13:29	Gal 3:13	
Juan Leal	pal	palo	Dz 5:30		
Juan Mateos	pal	palo		Gal 3:13	
Rafael Gutiérrez Escalante	pal	palo		Gal 3:13	
José María Bover – Francisco Cartera Burgos	pal	palo		Gal 3:13	
Jose Maria Gonzalez Ruiz	pal	palo		Gal 3:13	
Einheitsübersetzung	pal	Pfahl	Dz 10:39	Gal 3:13	
Sebastian Mutschelle	pal	Pfahl	Dz 10:39		
Willem Karel Grossouw	pal	paal		Gal 3:13	
Alphons Steinmann	pal upokorzenia	Schandpfahl	Dz 5:30		
Erik Gunnes	pal męki	marterpæl	Dz 5:30; 10:39		
	pal	pæl	13:29		
	szubienica	galgen		Gal 3:13	
Wilhelm Jünemann Beckschäfer	belka	leño	Dz 5:30; 10:39; 13:29	Gal 3:13	1Pt 2:24
Eloíno Nacar Fuster – Alberto Colunga	belka	leño	Dz 13:29		
Antonio Fuentes Mendiola	belka	leño	Dz 13:29		
Evaristo Martín Nieto	belka	leño	Dz 13:29		
Luis Alonso Schökel	belka	leño		Gal 3:13	
Francisco Ximenez	belka	leño		Gal 3:13	
Matos Soares	belka/kawal drewna	lenho		Gal 3:13	
Antonio Pereira de Figueiredo	belka/kawal drewna	lenho		Gal 3:13	
Justi M. Bruguera – Romuald M. Díaz	szubienica	patibul	Dz 5:30; 10:39; 13:29	Gal 3:13	1Pt 2:24
Armando J. Levoratti – Alfredo B. Trusso	szubienica	patibulo	Dz 5:30; 10:39; 13:29	Gal 3:13	
Émile Osty – Joseph Trinquet	szubienica	gibet	Dz 5:30; 10:39; 13:29	Gal 3:13	1Pt 2:24
Jacques Dupont	szubienica	gibet	Dz 5:30; 10:39; 13:29		
Paul-Émile Langevin	szubienica	gibet	Dz 13:29		
André Viard	szubienica	gibet		Gal 3:13	

Alphonse Élie Tricot
Stanislas Lyonnet
Ronald A. Knox
Joseph L. Lilly
David M. Stanley
Confraternity NT-1962
Štefan Porúbčan
Klaus Berger – Christine Nord
Bernardo Hurault

szubienica *gibet*
szubienica *gibet*
szubienica *gibbet*
szubienica *gibbet*
szubienica *gibbet*
szubienica *gibbet*
szubienica *šibenica*
szubienica *Galgen*
dREWNIANY słup *a wooden post*

Dz 13:29 Gal 3:13
Gal 3:13
Dz 5:30; 10:39 Gal 3:13
Dz 5:30 Gal 3:13
Gal 3:13
Gal 3:13
Gal 3:13
Gal 3:13

Dz 5:30

NIEKATOLICCY (306):

POLSKIE (7):

Krzysztof J. Sykta^{2023-wyd.2 w przygotowaniu}, *Słowo Życia. Nowy Testament we współczesnym języku polskim*²⁰¹⁶, *Droga Jezusa. Ewangelia Łukasza, przekład dynamiczny*²⁰¹², Dariusz Czekalski²⁰¹⁰, Sławomir Łuczkiwicz¹⁹⁹⁴⁸⁹, *Nowy Testament. Współczesny przekład*¹⁹⁹¹, *Słowo Życia–Nowy Testament*¹⁹⁸⁹.

*Truth Scriptures. Bariyt Hadash*²⁰²⁴, M. Pennock (html)²⁰²⁴, F.-X. Mercorelli (francuski)²⁰²⁴, W. S. Ladeia (portugalski)²⁰²⁴, *Divine Name Holy Bible*²⁰²⁴, J. A. Robertson²⁰²³, *Magalah אלהים יחד* (NT, html/epub)²⁰²³, *A Felkent Jahósuának* [Isten Egyházának Gyülekezetei] (węgierski)²⁰²³, K. Ben Yishrael (portugalski)²⁰²³, J. Corrêa de Oliveira (portugalski)²⁰²³, F. C. Bereano (portugalski)²⁰²³, K. Ben Yishrael (portugalski)²⁰²³, T. Yapp-Rendon²⁰²², S. R. Niglio (francuski)²⁰²², H. F. Ayala (hiszpański)²⁰²²^{Boliwia}, J. E. S. Cesário (portugalski)²⁰²², C. Cunha (portugalski)²⁰²¹⁻²⁰²⁴, M. Oeternann^{interlinearny} (niemiecki)²⁰²¹, S. Ruden²⁰²¹, A. Iannaccone (włoski-neapolitański)²⁰²¹, *Yeshua HaNotzri Melech HaYehudim: The Life and Ministry of Yeshua the Messiah*²⁰²¹, M. Schaefer²⁰²¹, *Escrituras Sagradas, com os Nomes Sagrados Yah e Yausha* (portugalski)²⁰²¹^{Brazylia}, E. S. G. Araújo (portugalski)²⁰²¹, B. Armstrong^{2021-wyd.3}, J. Elijah²⁰²⁰, J. Luiz (portugalski)²⁰²⁰, *El Libro de Yeshua / Jesús* (hiszpański)²⁰²⁰, R. Piloto (portugalski)²⁰²⁰^{Brazylia}, B. Ben Yisrael López (hiszpański)²⁰²⁰, G. Chaves (portugalski)²⁰²⁰^{Brazylia}, *יהוה Sacred Scriptures* (html)²⁰²⁰, T. Seid²⁰²⁰, S. R. Marlowe²⁰²⁰, D. M. Boerger²⁰²⁰, J. B. Prendes – A. L. Piedra (hiszpański)²⁰¹⁹, R. S. Marçal (portugalski)²⁰¹⁹, J. McGuffin²⁰¹⁹, D. H. King²⁰¹⁹, K. Haacker (niemiecki)²⁰¹⁹, H. A. Tófolo (portugalski)²⁰¹⁹^{Brazylia}, H. Dekker²⁰¹⁹, *ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑ-Carta a los Gálatas* (html, Oraj HaEmeth) (hiszpański)²⁰¹⁹, A. Caballos (hiszpański)²⁰¹⁹, C. Fredrickson²⁰¹⁹, *Praise Yahuwah Scriptures: Twelve Fruits Edition* (pdf)²⁰¹⁹, C. Bucherer (html) (niemiecki)²⁰¹⁹, S. Ben Szimon (Самуэл Бен Шимон) (rosyjski)²⁰¹⁸⁻²⁰¹⁹, L. Mebust²⁰¹⁸, C. Hill²⁰¹⁸, *The Hebrew Names 'Plus' Version of the B'rit Chadashah*²⁰¹⁸, J. ben Wilhelm²⁰¹⁸, M. T. Wilson²⁰¹⁸, E. L. Martin (html, TorahCalendar.com)²⁰¹⁸, *Holy Bible* (html, Yahshua Tug) (hmong^{Wietnam})²⁰¹⁸, J. Wilson²⁰¹⁸, M. K. Hill²⁰¹⁷, J. W. M. Sabelis^{hebr. Mt^{SzTb}} (holenderski)²⁰¹⁷, T. Martínez (hiszpański)²⁰¹⁷, L. Rothenberger jr.²⁰¹⁷, E. W. Deibler jr.²⁰¹⁷, T. R. Jennings²⁰¹⁷, C. Sparkes²⁰¹⁷, R. Gordon²⁰¹⁷, *The Gospels of Jesus: The Devotional Translations*²⁰¹⁷, I. F. de Carvalho – D. Soares (portugalski)²⁰¹⁷^{Brazylia}, M. E. Lewis²⁰¹⁶, A. M. Niblick – B. Glass²⁰¹⁶, T. Robinson²⁰¹⁶, D. Scott (youtube)²⁰¹⁶, R. Jacob Ajay²⁰¹⁶, D. Santos – M. Sérgio – M. Teles (portugalski)²⁰¹⁶^{Brazylia}, E. T. Pooler²⁰¹⁶, R. Hall²⁰¹⁶, *Bíbele. Mateja Evanĝēlijs. Apustuļu vēstules – Valdis Egle*²⁰¹⁶ (łotewski)²⁰¹⁶, *Biblia Galega Restaurada* (galisyjski)²⁰¹⁶, *Biblia Livre* (portugalski)²⁰¹⁶, R. Gaytant (holenderski)²⁰¹⁶, J. Bariova^{2016-wyd.2}, R. J. Ajay²⁰¹⁶, *Življenje z Jezusom* (słoweński)²⁰¹⁵, R. Ferreira (portugalski)²⁰¹⁵, R. Geide²⁰¹⁵, G. Tisher²⁰¹⁵, J. Biermansk (niemiecki & angielski)²⁰¹⁵, J. K. McKee²⁰¹⁵, N. F. Ogan²⁰¹⁵, E. S. Johnson III²⁰¹⁵, J. Ramos (hiszpański)²⁰¹⁵, *Apostolic Scriptures, Eloheinu Ministry*²⁰¹⁵, D. W. Merrick (tagalski)²⁰²¹ & (angielski)²⁰¹⁵, J.-P. Goethals (holenderski)²⁰¹⁵, I. Takacs (rumuński)²⁰¹⁵, J. Nunes (portugalski)²⁰¹⁵, T. Stockdale²⁰¹⁴⁻²⁰¹⁵, J. P. Mitchell²⁰¹⁴, T. G. McElwain²⁰¹⁴, B. Simmons²⁰¹⁴, P. Stevenson²⁰¹⁴, B. M. Zolman²⁰¹⁴, J. Wahl (khosa)²⁰¹⁴ & (afrykanerski)²⁰⁰⁴, R. K. Moore²⁰¹⁴, *Holy Bible: Easy-to-Read Version*²⁰¹⁴, *Bíblia de Estudo NTLH: Nova Tradução na Linguagem de Hoje* (hiszpański)²⁰¹⁴, *Новий Заповіт: Сучасною мово* (ukraiński)²⁰¹⁴, *Yahweh's Scriptures For Salvation*²⁰¹⁴, T. Levänen (fiński)²⁰¹³⁻²⁰¹⁸, *Evangelia după Matei* (rumuński)²⁰¹³⁻²⁰¹⁴, W. H. Sanford²⁰¹³, J. D. BeDuhn²⁰¹³, *Scriptura* (rumuński)²⁰¹³, *The Scriptures of Yahweh* – J. Sherman²⁰¹³, D. W. Dyer²⁰¹³, N. Joachim²⁰¹³, S. da Silva (angielski & portugalski)²⁰¹³, *Gálatas* (html) – Jarival (portugalski)²⁰¹³, T. Nilsson^{2012-wyd.1}, E. S. Oliveira (portugalski)^{2012-wyd.1}, D. M. Pinto (portugalski)²⁰¹², J. D. T. da Silveira (portugalski)²⁰¹², M. Carijo (portugalski)²⁰¹² ^{hebr. Mt^{SzTb}}, *EL Reina. La Restauración del Pacto de יהוה יהוה* (hiszpański)²⁰¹², K. M. Hartfield²⁰¹², *Gospel Wey Jon Rite* (angielski pidgin)²⁰¹², N. L. Van Fosson²⁰¹¹⁻²⁰¹⁴, *The Pentateuch of Yahshua • Disciples and Apostles of Yahshua*²⁰¹¹⁻²⁰¹⁴, przekład wyznania Disciples of Yeshuwa' the Messiah http://www.disciplesofyeshuwa.com/gospel_of_matthew.html²⁰¹¹⁻²⁰¹³, *Библия – Современный русский*

⁸⁹ Wyd. 4^{PDF}, 2023: <http://bc.umcs.pl/dlibra/publication/44165/edition/40623/content>¹²⁻⁰⁶⁻²⁰²³. Przypis do Mt 16:24:

6Gr. *stauros*, od *histemi* 'stać, stawić', tłumaczony najczęściej jako "krzyż". Jednak w źródłosłowie greckim nie ma - jak w polskim - znaczenia wzajemnego przecięcia, skrzyżowania, lecz 'stania, tkwienia w pozycji pionowej', i stąd w odpowiedniku daję „stawiany”. Dookreślenia „umarły” oraz „dREWNIANY” wzięte są z teologii krzyża, natomiast znaczenie „pal” - z ówczesnego powszechnego znaczenia *stauros*.

перевод ПБО – B. H. Kuzniecowa[?] (rosyjski) wyd. z 2011, gl. wyd. J. A. Álvarez Rivera (hiszpański)²⁰¹¹, *The Voice New Testament*²⁰¹¹, *Restoration Study Bible*²⁰¹¹, S. Rives²⁰¹¹, J. M. Wine²⁰¹¹, L. T. Vosen²⁰¹¹, G. Wilson²⁰¹¹, R. Roberg²⁰¹¹, *Die Bibel. Neue Genfer Übersetzung* (niemiecki)²⁰¹¹, *Bibel in gerechter Sprache* – B. Kahl¹ (niemiecki)²⁰¹¹, *Las Sagradas Escrituras: Versión Reina Valera Restaurada* (hiszpański)²⁰¹¹, M. Dreyer (niemiecki)^{2010-wyd.4}, *Egarta d'lot Galattaya (A Carta aos Galatas)* – M. Portes[?] (portugalski)²⁰¹⁰, *Sefer Bessorat Halvrin (Livro das Boas Novas dos Hebreus)*, Qahal Adon Yashua (portugalski)^{Salvador}²⁰¹⁰, S. Walch²⁰¹⁰, J. Ayers²⁰¹⁰, M. de Bruijn (holenderski)²⁰¹⁰, W. R. Harwood²⁰¹⁰, *The Dynamic Gospel: The Gospel of John in Contemporary Gospel* – B. Floria²⁰¹⁰, *Basis Bibel. Das Neue Testament* (niemiecki)²⁰¹⁰, D. Darnell²⁰¹⁰, H. Grimme²⁰⁰⁹⁻²⁰¹¹, *Свето Писмо или Библија Старог и Новог завема* (serbski)²⁰⁰⁹, W. R. Finck jr.²⁰⁰⁹, *Nuevo Testamento Interlineal* (html) (hiszpański)²⁰⁰⁹, F. Ritzhaupt (niemiecki)²⁰⁰⁹, R. Werner (niemiecki)²⁰⁰⁹, A. Vianello^{interlinearny} (włoski)²⁰⁰⁸, D. E. Stanton²⁰⁰⁷, *Israeli Authorized Version*²⁰⁰⁷, J. W. Mealy²⁰⁰⁷, M. D. Harness²⁰⁰⁷, E. Szasz²⁰⁰⁷, A. Jordly (norweski)²⁰⁰⁷, M. Meiser (niemiecki)²⁰⁰⁷, J. G. van der Watt – S. J. Joubert (afrykanerski)²⁰⁰⁶, W. Vosloo (afrykanerski)²⁰⁰⁶, gl. wyd. C. Van der Pool²⁰⁰⁶, A. Francis Werner²⁰⁰⁶, C. P. Quitevis (ilokański)²⁰⁰⁶, D. Sindlinger²⁰⁰⁶, M. D. Eldridge²⁰⁰⁵, *En Levende Bok: Det Nye Testamentet* (norweski)²⁰⁰⁵, *Today's New International Version*²⁰⁰⁵, R. Looker²⁰⁰⁵, A. Cordes²⁰⁰⁵, *Nieuwe Bibelvertaling* (holenderski)²⁰⁰⁴⁻²⁰⁰⁷, J. Henson²⁰⁰⁴, R. Wills²⁰⁰⁴, A. Odincow (Андрей Одинцов) – A. Belinskij (Александр Белинский) (rosyjski)²⁰⁰⁴, F. Janzen (portugalski)²⁰⁰³, M. Lucado²⁰⁰³, *The Word of Yahweh*²⁰⁰³, F. E. E. Strohm (niemiecki)²⁰⁰³, E. Ransom – D. Skytta²⁰⁰³, *Nový zákon: Slovo na cestu* (czeski)²⁰⁰², D. F. McCorkle²⁰⁰², T. L. Hackett²⁰⁰², R. Vincent jr.²⁰⁰², *La Bible: nouvelle traduction* [P. Létourneau^{Lk} – P. Monnier^{Lk & Dz} – D. Marguerat^{Dz}] (francuski)²⁰⁰¹, W. J. Schenck jr.²⁰⁰¹, N. Nettleton²⁰⁰¹, J. Wheeler (gl. wyd.)²⁰⁰¹, D. E. James²⁰⁰¹, M. H. Miller²⁰⁰⁰, wyd. R. M. Stendal²⁰⁰⁰, B. C. Johnson – B. D. Baker²⁰⁰⁰, *Messianic Authorised Version*²⁰⁰⁰, *Da Jesus Book* (hawajski pidgin)²⁰⁰⁰, *The Clear Truth Bible* (html)^{20??}, R. W. Johnson¹⁹⁹⁹, M. A. Prost jr.¹⁹⁹⁸, *Ang Pulong Sang Dios* (hiligajno)¹⁹⁹⁷, A. Williams¹⁹⁹⁶, R. B. Banfield¹⁹⁹⁵, *The Christian Bible*^{1995-wyd.2}, K. L. Barker (NIRV)¹⁹⁹⁵, E. H. Peterson¹⁹⁹³, *Nádej pre každého: Nový Zákon v modernom jazyku* (słowacki)¹⁹⁹³, R. Jeffrey¹⁹⁹³, *Bibelen på hverdagsdansk* (duński)¹⁹⁹², Jon Madsen¹⁹⁹², *Kirkkoraamattu* (fiński)¹⁹⁹², G. Gander (francuski)¹⁹⁹², A. Kuen (francuski)¹⁹⁹², 4 Ewangelie (songe)¹⁹⁹², *The Revised English Bible*¹⁹⁸⁹, *International Children's Bible*¹⁹⁸⁸, Y. Hawkins¹⁹⁸⁷, G. Howard¹⁹⁸⁷ **hebr. Mt^{SzTb}**, F. H. Baader (niemiecki)¹⁹⁸³, J. O. Meyer¹⁹⁸¹, *An Expanded Paraphrase of the Epistles of Paul* — F. F. Bruce¹⁹⁸¹, *Nya Testamentet* (szwedzki)¹⁹⁸¹, O. Bauernfeind (niemiecki)¹⁹⁸⁰, V. G. Beers¹⁹⁸⁰, C. Estes¹⁹⁷⁸, B. C. Johnson¹⁹⁷⁸, A. Edington¹⁹⁷⁷, P. de Beaumont (francuski)¹⁹⁷³, D. Klingensmith¹⁹⁷², *Dios Llega al Hombre: El Nuevo Testamento de nuestro Señor Jesucristo: versión popular* (hiszpański)^{1970-wyd.2}, A. Cressman¹⁹⁶⁹, C. Jordan¹⁹⁶⁸⁻¹⁹⁷³, J. Zink (niemiecki)^{1965-wyd.3}, G. Stählin (niemiecki)¹⁹⁶², E. C. Dymond¹⁹⁶², J. B. Phillips¹⁹⁵⁸, E. Vernon¹⁹⁵², F. D. Johnstone (luba-kalebwe)¹⁹⁵², A. B. Traina^{1950-wyd.1}, F. Pfäfflin (niemiecki)¹⁹⁴⁹, H. W. Beyer (niemiecki)^{1947,1949-wyd.4}, *The New English Bible* (General Assembly of the Church Scotland)¹⁹⁴⁶⁻¹⁹⁶¹, J. L. Brun (norweski)¹⁹⁴⁵, S. Hoffmeyer – A. Blenker (duński)¹⁹⁴⁴, G. Verkuyl^{1945-wyd.5}, G. Wade¹⁹³⁴, *E Testament Nobo* (papiamento)¹⁹³², H. Monnier (francuski)¹⁹²⁹, S. Konstantin-Hansen (duński)¹⁹²⁶, P. O. Schjøtt (norweski)¹⁹²³, A. E. Knoch^{1919-wyd.1}, H. Oort (holenderski)¹⁹¹², J. B. Lightfoot¹⁹⁰⁶, J. W. Bright (anglo-saski)¹⁹⁰⁴⁻¹⁹¹⁰, E. Lund (binisaja^{Filipiny})¹⁹⁰³, *Ubilikizi wa nyemi uvygondwa ni Mateyo* (usambara)¹⁹⁰², J. Moffatt¹⁹⁰¹, G. B. Stevens^{1898,1900}, G. W. Horner¹⁸⁹⁸, J. D. Landels (malo)^{1897,1906}, W. B. Crickmer¹⁸⁸¹, E. Reuss (francuski)¹⁸⁷⁸, J. W. Colenso (zuluski)¹⁸⁷⁶, W. W. Skeat (anglo-saski)^{1871,1874,1878}, G. R. Noyes¹⁸⁶⁹, F.-H. Delaunay (francuski)¹⁸⁶⁵, G. A. Freytag (niemiecki)¹⁸⁶³, S. Malan¹⁸⁶², J. M. Kemble¹⁸⁵⁸, W. Anderson (efik)¹⁸⁵⁸, *Sango lam. Ya Matiu e lëndekidi* (benga)¹⁸⁵⁸, G. Champion – J. C. Bryant – L. Grout (zuluski)¹⁸⁵⁶, J. L. Döhne (zuluski)¹⁸⁵⁴, H. Woodruff¹⁸⁵², H. B. Hackett (hebrajski)¹⁸⁴⁷, *I-Testamente Entsha Yenkosu yetu ka-Yesu Kristu* (khosa)¹⁸⁴⁶, B. Thorpe (anglo-saski)¹⁸⁴², *Incuadi yesibini yabafundayo* — N. Adams (zulu)¹⁸⁴¹, J. K. Pfenninger (niemiecki)¹⁸⁴⁰, W. B. Boyce (khosa)¹⁸³³, A. Goeschen (łaciński)¹⁸³², H. A. W. Meyer (niemiecki)¹⁸²⁹, A. Campbell¹⁸²⁸, J. Konijnenburg (holenderski)¹⁸²⁵, G. F. Griesinger (niemiecki)¹⁸²⁴, G. B. Winer (łaciński)¹⁸²¹, G. R. Nyländer (bullom)¹⁸¹⁶, C. F. Preiss (niemiecki)¹⁸¹¹, H. A. Schott (łaciński)¹⁸⁰⁹, S. Henshall¹⁸⁰⁷, J. C. R. Eckermann (niemiecki)¹⁸⁰⁶⁻¹⁸⁰⁸, J. B. Babor (niemiecki)¹⁸⁰⁵, T. Yeates (hebrajski)¹⁸⁰⁵, J. C. W. Augusti (niemiecki)¹⁸⁰¹, R. Darling¹⁸⁰¹, J. O. Thieß (niemiecki)¹⁸⁰⁰, C. Vollbeding (niemiecki)¹⁷⁹⁹, H. G. Reichard (łaciński)¹⁷⁹⁹, G. S. Jaspis (łaciński)¹⁷⁹⁷, J. E. C. Schmidt (niemiecki)¹⁷⁹⁶, J. J. Stolz (niemiecki)^{1795-wyd.2}, E. F. C. Oertel (niemiecki)¹⁷⁹⁵, S. F. N. Morus (łaciński)¹⁷⁹⁵, J. L. Vögeli (niemiecki)¹⁷⁸⁰, J. M. Witte (niemiecki)¹⁷⁷⁵, K. F. Bahrdt (niemiecki)¹⁷⁷³, E. Harwood¹⁷⁶⁸, ? Mortimer¹⁷⁶¹, A. Norrelius (łaciński)¹⁷⁰³, F. Kuypers (holenderski)¹⁶⁸², F. A. Christian (łacińsko-hebrajski)¹⁶⁷⁶, W. Robertson (hebrajski)¹⁶⁶¹, Ms. Add. 170 = *Evangelium Secund[um] S. Johannem* (Cambridge University Library) (hebrajski)^{-1600?-1700?}
https://www.nli.org.il/en/discover/manuscripts/hebrew-manuscripts/viewerpage?vid=MANUSCRIPTS&docid=PNX_MANUSCRIPTS990001384780205171-1#FL=FL184309764, T. Fabricius (hebrajski)¹⁵⁹⁵, Emmanuel College MS 90 = Ew. Marka — R. Clarke (hebrajski)¹⁵⁸³⁻¹⁵⁸⁹
<https://cudl.lib.cam.ac.uk/view/MS-EMMANUEL-COLLEGE-00090/11>, W. Herbst (hebrajski)¹⁵⁷⁵, C. de Reyna (łaciński)¹⁵⁷³, P. Trubar (słoweński)¹⁵⁵⁷, S. Châteillon (francuski)¹⁵⁵⁵ & (łaciński)¹⁵⁵⁴, Hebr. Ms. 24.1 =

Epistola ad Hebraeos — R. Bruarne (hebrajski)^{~1530} https://mss.huc.edu/portfolio/ms_24-1/, MSS Vat.ebr.100 = 4 Ewangelie (Watykan) (hebrajski)^{1480?-1500?} https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.ebr.100.

* Kemble opracował 4 przekłady: dwa w sąsiednich kolumnach (str. lewa), dwa w układzie interlinearnym (str. prawa).

1 raz:

Don Klingensmith: „pal” (*stake*) (Dz 13:29)
 Stephen R. Marlowe: „pal” (*stake*) (Jn 19:31)
 Don E. Santon: „pal” (*stake*) (Mt 27:40)
 Lawrence T. Vosen: „pal” (*stake*) (Gal 6:12)
 Die Bibel. NGÜ: „pal” (niem. *Pfahl*) (Gal 3:13)
 Otto Bauernfeind: „pal” (niem. *Pfahl*) (Dz 5:30)
 Klaus Haacker: „pal” (niem. *Pfahl*) (Dz 13:29)
 Martin Meiser: „pal” (niem. *Pfahl*) (Gal 3:13)
 Heinrich A. W. Meyer: „pal” (niem. *Pfahl*) (Gal 3:13)
 Johann K. Pfenniger: „pal” (niem. *Pfahl*) (Dz 10:39)
 Johann L. Vögeli: „pal” (niem. *Pfahl*) (Dz 10:39)
 Johann J. Stolz: „pal” (niem. *Pfahl*) (Gal 3:13)
 Johann C. W. Augusti: „pal” (niem. *Pfahl*) (1Pt 2:24)
 Johann E. C. Schmidt: „pal” (niem. *Pfal*) (Gal 3:13)
 Will Vosloo: „pal” (afr. *paal*) (Gal 3:13)
 Dios Llega al Hombre: „pal” (hiszp. *palo*) (Gal 3:13)
 Evangelia după Matei: „pal” (rum. *stâlp*) (Mt 16:24)
 Nieuwe Bijbelvertaling: „pal” (hol. *paal*) (Gal 3:13)
 Peter O. Schjøtt: „pal” (norw. *pæl*) (Gal 3:13)
 Bibel in gerechter Sprache: „drewniany pal” (niem. *Holzpfahl*) (Gal 3:13)
 Nathan F. Ogan: „drewniany słup” (wooden pole) (Gal 3:13)
 Tlrv: „słup” (*pole*) (Gal 3:13)
 TNIV: „słup” (*pole*) (Gal 3:13)
 Randy Gordon: „słup” (*pole*) (Dz 10:39)
 R. Jacob Ayay: „słup” (*pole*) (Gal 3:13)
 Johann B. Babor: „belka” (niem. *Baum*) (Gal 3:13)
 Valdis Egle?: „słup” (węg. *stabs*) (1Pt 2:24)
 Georges Gander: „słup” (fr. *piquet*) (Gal 3:13)
 Charles Van der Pool: „belka” (*timber*) (1Pt 2:24)
 Max Portes?: „słup/drzewo” (port. *madeiro*) (Gal 6:12)
<http://churchofgod.hu/zip/Mate.pdf>: „drzewo” (węg. *fa*) (Mt 27:32)

Frederick F. Bruce: „szubienica” (*gibbet*) (Gal 3:13)
 Alfred Kuen: „szubienica” (fr. *gibet*) (Gal 3:13)
 Henri Monnier: „szubienica” (fr. *gibet*) (Gal 3:13)
 Edouard Reuss: „szubienica” (fr. *gibet*) (Gal 3:13)
 Ferdinand-Hippolyte Delaunay: „szubienica” (fr. *gibet*) (Dz 13:29)
 Georg B. Winer: „szubienica?” (łac. *patibulum*) (Gal 3:13)
 Adolfs Goeschen: „szubienica?” (łac. *patibulum*) (Gal 3:13)
 George R. Noyes: „drewniana belka” (*beam of wood*) (Gal 3:13)
 Primož Trubar: „kloda” (slo. *hlod*) (Dz 13:29)
 Annie Cressman: „kawał drewna” (*a piece of wood*) (Dz 10:39)
 M. E. Lewis: „stauros (słup lub krzyż)” (*stauros (pole or cross)*) (Mt 27:32)
 Victor Gilbert Beers: „zabić” (*kill*) (Mt 20:19)
 Frans Kuyper: „zabić” (hol. *dooden*) (Jn 19:15)
 Hovui Zanosim: Сучасною мовою: „stracić” (ukr. стратити) (Łk 23:23)
 João Paulo Fernandes Pontes: „stracić” (*exterminate*) (Mt 20:19)
 Chester Estes: „zgladzić” (*put to death*) (Gal 5:24)
 Dariusz Czekalski: „Na śmierć z nim!” (Mt 27:22)
 NT-Wp: „przystąpić do egzekucji” (Mt 27:26)
 Edward T. Pooler: „mieć pod kontrolą” (*have controlled*) (Gal 5:24)
 A. Francis Werner: „przybić” (*nail*) (Obj 11:8)
 Christoph Vollbeding: „męczyć/torturować” (niem. *martern*) (Mt 23:34)
 Eduardo Silva Oliveira: „ofiarować” (port. *sacrificarão*) (Mt 23:34)
 Joseph B. Phillips: „śmierć, jaką umarł, była śmiercią pospolitego przestępcy” (*the death he died was the death of a common criminal*) (Flp 2:8)

Incwadi ka Paule e balelwe Amaromani: „przybić do drzewa” (zul. *betelwa emtini*) (Rz 6:6)

ŻYDOWSCY (59):

POLSKIE (1):

Eliezer Wolski²⁰¹⁷ [hebr. Mt^{SzTb}](#).

A. ben Mordechai²⁰²⁴, D. H’Notsari²⁰²⁴, C. L. Zoutendijk[?] [hebr. Mt^{SzTb}](#) (holenderski)²⁰²³, A. Ben Oved (hiszpański)²⁰²¹ z gr. & 2004 z hebr., D. Perek²⁰²⁰, E. Pinho (portugalski)^{Brazylia 2018}, *Sefer Mazoret Besorah Yohanan Meir: Libro Evangelio De Las Buenas Nuevas de Marcos* (hiszpański)²⁰¹⁸, *Habrit Hakhadasha/Haderekh* [nie mylić z przekładem *HaDerek*, 1979] (hebrajski)^{2018?}, O. BenYah²⁰¹⁷, M. Moreno (portugalski)²⁰¹⁷, P. E. Goble (*NCBM*)²⁰¹⁷ & (*QJB*)¹⁹⁹⁶, D. R. Gregg^{2017-wyd.4}, Y. Zeev (hiszpański)²⁰¹⁶, *Brit Hadashah. Il Patto Rinnovato (Nuevo Testamento) di nostro Salvatore Yahshua HaMashiah* (włoski)²⁰¹⁶, Rav Sha’ul (=P. Sides)²⁰¹⁶, *The Orthodox Hasidic Yiddish Bible* (jidysz)²⁰¹⁵⁻²⁰¹⁶, Y. ben Peretz (hiszpański)^{Panama 2015}, G. Uriyah²⁰¹⁵, Y. Jaím (hiszpański)²⁰¹⁴, M. Kibutz (hiszpański)²⁰¹³, T. Rose²⁰¹³, *Messianic Scriptures: Sacred Names Edition*²⁰¹³, J. Adler²⁰¹¹, D. Gruber²⁰¹¹, Y. ben Medel (hiszpański)²⁰¹¹, S. Altaf²⁰⁰⁹, D. Esposito²⁰⁰⁹, J. Parker²⁰⁰⁶, J. P. F. Pontes (portugalski)²⁰⁰⁵, Y. Aharoni (hiszpański)^{2005&2011}, Y. Ben-David²⁰⁰⁴, M. Y. Koniuchowsky²⁰⁰⁴, J. Meyer²⁰⁰⁴, T. Effren²⁰⁰⁴, D. ben Abraham Hayyim (hiszpański)²⁰⁰⁴, R. C. Bethea²⁰⁰⁰, B. Carlson¹⁹⁹³, D. H. Stern¹⁹⁸⁹, H. W. Cassirer¹⁹⁸⁹, H. J. Schonfield¹⁹⁵⁸, Ms. Hebr. 8° 751 = אבן בן עזר *’Eben Bōhan*⁹⁰ – wyd. Z. Poznanski (hebrajski)^{~1900}, D. Ginsburg – I. Salkinson (hebrajski)¹⁸⁸⁵, Ew. Łk & Hbr (hebrajski)¹⁸⁵¹, W. Greenfield (hebrajski)¹⁸³¹, T. Fry (hebrajski)¹⁸¹³, Gaster Hebrew MS 1616 = NT (hebrajski)^{~1810?} <https://www.digitalcollections.manchester.ac.uk/view/MS-GASTER-HEBREW-01616/1>, R. Caddick (hebrajski)¹⁷⁹⁸⁻¹⁸⁰⁰, G. Kalmár (hebrajski)¹⁷⁶⁶, H. C. I. Frommann (hebrajski)^{1735,1737}, J. H. Callenberg (hebrajski & jidysz)¹⁷³⁴, J. Kemper (hebrajski)¹⁷⁰³, E. Hutter (hebrajski)¹⁵⁹⁹, G. Thúri (hebrajski)¹⁵⁹⁸, K. Neander (hebrajski)¹⁵⁸⁶, F. Peters (hebrajski)^{1574 & 1581}, J. Klaj (hebrajski)¹⁵⁷⁶, S. Münster (hebrajski)¹⁵⁵⁷.

Eliezer Wolski: 1x „powiesić” (Mt 28:5, *Szem-Tob*) • João P. F. Pontes: 1x „stracić” (*exterminate*) (Mt 20:19)

ZAZNACZAJĄCY SEMICKIE KORZENIE AUTOGRAFÓW NT (46):

Las Escrituras (M. V. Lopez[?]) (hiszpański)²⁰²³, R. K. Lisemby²⁰²¹, R. Z. de Souza (portugalski)²⁰²¹, M. W. Corneillie²⁰¹⁷, T. M. Walker²⁰¹⁷, *Igeret el haFilipiyim. Carta a los Filipenses* • *Igeret el haColasim. Carta a*

⁹⁰ Jana s. 264-294 || Łukasza s. 294-335 || Marka s. 386-410. Ten mss obejmuje Ew. Mateusza będącą jedną z kopii MtSzTb.

los Colosenses • Igeret Jaibrim - Carta a los Hebreos en el Galut (El exilio) (hiszpański)^{2017, 2015?}, C. F. Castleberry jr.²⁰¹⁷, *α-Ερμ α-Χαδαυα ε πεδακυυ NEV* (rosyjski)²⁰¹⁵, J. A. Brown²⁰¹⁵, *Biblia Hebraica. Traduccion e Interpretacion Mesianica* (hiszpański)²⁰¹⁴, C. Barales (hiszpański)²⁰¹³, W. Smith²⁰¹³, *Scriptures of Yahweh*²⁰¹³, L. White²⁰¹³, Y. E. Ben Avraham – K. J. P. Gavazza (portugalski)²⁰¹³, Y. E. Ben Avraham (hiszpański)²⁰¹³, D. L. Purkey²⁰¹³, *The Scriptures for the Whole House of Israel*²⁰¹², M. Yereq²⁰¹² [hebr. Mt^{SzTb}], G. C. Coetzee (afrykanerski)²⁰¹², A. G. Roth²⁰¹², G. Wilson²⁰¹¹, V. N. Alexander²⁰¹⁰, *The Halleluyah Scriptures*²⁰¹⁰, *Pure Scriptures for the Remnant*²⁰¹⁰, *HaBrit Chadashah or Renewed Covenant*²⁰¹⁰, *Peshitta – Brit Hadasha* (portugalski)²⁰¹⁰, *Brit Jadasha: Nuevo Pacto* (hiszpański)²⁰¹⁰, J. B. Paulino – D. Diógenes (portugalski)²⁰¹⁰, S. Bentsion (hiszpański)^{2009,2011}, *Escrituras Sagradas Nomes Hebraicos Transliterados* (portugalski)²⁰⁰⁹, J. E. Shen²⁰⁰⁹, O. J. Kwon²⁰⁰⁸⁻²⁰⁰⁹, P. Stanford²⁰⁰⁸, R. C. de Cunha (portugalski)²⁰⁰⁸, J. H. Snyder²⁰⁰⁸, D. Garcia²⁰⁰⁶, *Besorah Matityah, The Good News according to Matthew*²⁰⁰⁶, D. Ascunce (hiszpański)²⁰⁰³, J. S. Trimm²⁰⁰¹, *HaDavar – Vertaling 6000 Proeve van Het Goede Nieuws naar Mattityahu* (holenderski)²⁰⁰¹, C. J. Koster¹⁹⁹⁸, *Brit Hadasha. Nuevo Pacto Yeshua haMashiaj ben David ben Yoseh del Hebreo al Español* (hiszpański)¹⁹⁹⁷, H. Jahn¹⁹⁹³.

Mikhael Yereq: 1x „powiesić” (hung / תלה) (Mt 28:5, *Szem-Tob*) • Gerrie C. Coetzee: 1x „pal” (af. *paal*) (Jn 19:19) i 1x „drzewo” (af. *hout*) (Łk 23:26).

ŚWIADKOWIE JEHOWY (9):

POLSKIE (1):

Andrzej Dorociński²⁰²⁴.

La Sagrada Escritura – Versión del Nombre Divino: Escrituras Griegas Cristianas — Jimmy Peraza (pdf, hiszpański^{Meksyk})²⁰¹⁸ w przygotowaniu, *Paráfrasis de la Santa Biblia: Traducción a Lenguaje Sencillo Ecuatoriano* (hiszpański^{Ekwador})²⁰¹⁸, Richard Estes^{2014-wyd.3}, Firpo Carr²⁰¹², James R. Madsen²⁰⁰⁵, Vivian Capel¹⁹⁹⁹, Marley Cole¹⁹⁸⁴, *New World Translation of the Christian Greek Scriptures*¹⁹⁵⁰.

EX-ŚWIADKOWIE JEHOWY (4):

Walther Ladronek (niemiecki)²⁰²⁰, Wolfgang Einert (niemiecki)²⁰¹³, Lothar R. Riehl (niemiecki)²⁰¹¹, Egbert Nierop (holenderski)²⁰⁰⁷.

Wyznania odrzucające pogląd, że σταυρός znaczy „krzyż”

W pierwszej połowie XX wieku pogląd, że σταυρός znaczy „krzyż” i — co za tym idzie pogląd, że Jezus umarł na krzyżu — odrzucili Świadkowie Jehowy (od 1 września 2016 siedziba znajduje się w Warwick, st. New York, USA). Pewnym novum jest natomiast pojawianie się kolejnych wyznań, np.

- The Assemblies of Yahweh (przewodził w nim Jacob O. Meyer)⁹¹
- Chosen of Israel⁹²
- The Church of the Great God (Charlotte, st. North Carolina, USA)⁹³
- The Eternal Church of God (siedziba w Billings, st. Montana, USA)⁹⁴
- Hope of Israel Ministries (siedziba w Azusa, st. Kalifornia, USA)⁹⁵
- A House of Yahweh (przewodzą w nim Yisrayl i Yaaqob Hawkins)
- Iglesia del Padre y del Hijo (siedziba w Huston, st. Texas, USA)
- Mesjańskie Zbory Boże⁹⁶

⁹¹ Solomon E. MEYER, „The Sacred Scriptures Bethel Edition 1891-2011”, *The Sacred Name Broadcaster*, January 2012, s. 14, 15; Jacob O. MEYER, „The Death of the Messiah: Was it on a CROSS or on a TREE?”, *The Sacred Name Broadcaster*, March 2012, s. 18-21. Zob. <https://assembliesofyahweh.com/sacred-name-broadcaster/> 1-01-2023.

⁹² Brak nazwiska autora, „Christ Nailed to a Stake Not a Cross”, <http://www.chosenofisrael.com/CHRIST-NAILED-TO-A-STAKE.php> 17-08-2017.

⁹³ Earl N. HENN, „Is the Cross a Christian Symbol?”, kwiecień 2011, ss. 11, http://www.ultimatebiblereferencelibrary.com/is_the_cross_a_christian_symbol.pdf 11-07-2017.

⁹⁴ Broszura „The Truth About the Cross”, 2005, 2014, 2017, ss. 35, <http://www.eternalcog.org/media/The-Truth-About-the-Cross.pdf> 4-07-2017. Autor tego opracowania napisał: „Świadectwo lingwistyczne z Biblii wskazuje, że Chrystus nie został powieszony na krzyżu, lecz na pionowym palu lub słupie” (s. 12).

⁹⁵ John D. KEYSER, „The Messiah’s Crucifixion Tree”, brak daty, <http://www.hope-of-israel.org/crucifixion.html> 15-04-2018.

⁹⁶ Bolesław PARMA, „Znak krzyża”, 18 marzec 2014, <http://zboryboze.pl/znak-krzyza/> 30-06-2022.

- **The Remnant of YHWH** (siedziba w Abilene, st. Texas, USA) ⁹⁷
- **The Restored Church of God** (siedziba w Wadsworth, st. Ohio, USA) ⁹⁸
- **Talmidei Yeshua Messianic Ministry of New Zeland** ⁹⁹
- **United Church of God** ¹⁰⁰
- **Yahweh's Assembly in Yahshua** (siedziba w Kingdom City, st. Montana, USA). ¹⁰¹

Co do argumentu z nieczystego, pogańskiego pochodzenia krzyża, to w translatologii nie odgrywa on roli kluczowego czynnika dla tłumaczy, ponieważ w starożytności kult pogański cechowały też „święte pale” („aszer”, *BT, EŚP* — hebr. *'ašerah*, l. mn. *'ašerim*, zob. np. Sdz 6:25,26) i „święte słupy” („stele”, *BT, EŚP* — hebr. *maccewot*, zob. np. Wj 23:24). Niemniej jednak wiedza o pogańskim pochodzeniu symbolu krzyża ¹⁰² pozwala rozumieć chrześcijanom by unikać *kultu* tego przedmiotu, bo NT uczy, aby ‘nie dotykać tego, co nieczyste’ (2Kor 6:17).

***

Z powyższych rozważań filologicznych wynika, że „uczciwość domaga się, abyśmy już dłużej nie tłumaczyli biblijnych terminów greckich i hebrajskich na ‘krzyż’” ¹⁰³, bo jest to anachroniczny i nieadekwatny semantycznie przekład. Jest rzeczą zrozumiałą, że zerwanie z tak głęboko zakorzenioną tradycją religijną, której korzenie sięgają przedchrześcijańskich czasów pogańskich, może wymagać odwagi, ale pamiętajmy „odwaga jest córką miłości do prawdy”.

□

⁹⁷ Autor anonimowy, „The Cross: Symbol of Sex Worship”, brak daty wydania, s. 1-2, https://docs.wixstatic.com/ugd/8ec9a1_2d44e1387f5f40fda5f130b37c06f5bf.pdf ¹⁵⁻¹¹⁻²⁰¹⁷.

⁹⁸ Brak nazwiska autora, „Should You Wear a “Christian” Cross?”, 2011, s. 1-4, <https://reg.org/articles/sywacc.pdf> ²¹⁻⁰⁴⁻²⁰¹⁸. Na s. 3 czytamy: „Biblia nie specyfikuje dokładnego kształtu „stauros” lub „ksylon”, na którym ukrzyżowano Chrystusa. Ale w świetle historycznego znaczenia „stauros” lub „ksylon” prawdopodobnie było to na palu lub pionowym słupie, *nie* na dwubelkowym krzyżu”.

⁹⁹ <https://www.messianic.org.nz/beliefs.html> ²⁹⁻⁰⁵⁻²⁰²².

¹⁰⁰ Brak nazwiska autora, „Roman Forms of Crucifixion”, 26-01-2011, <https://www.ugc.org/bible-study-tools/booklets/jesus-christ-the-real-story/roman-forms-of-crucifixion> ¹³⁻⁰²⁻²⁰¹⁸.

¹⁰¹ Brak nazwiska autora, „Was Yahshua Nailed to a Cross? (a deeper study)”, *YAIY News*, Vol. 2, Issue 1, January 2008, s. 1-2, <http://www.yaiy.org/news/pdfs/Jan2008YAIYNewsletter.pdf> ¹¹⁻⁰⁷⁻²⁰¹⁷.

¹⁰² Każdy dobrze poinformowany badacz doskonale wie, że krzyż jest „czysto pogańskim symbolem” (Mourant BROCK, *The Cross: Heathen & Christian. A Fragmentary Notice of Its Early Pagan Existence, and Subsequent Christian Adoption – With Illustrations*, Seeley, Jackson and Halliday, London 1879, s. 87, kursywa Brocka). Brock, były wikariusz w wyznaniu Christ Church z Clifton, powołuje się na s. 55 na artykuł, którego autor donosi, że zebrał blisko 200 różnych form pogańskich krzyży („The Prechristian Cross”, *The Edinburgh Review; or Critical Journal*, Vol. CXXXI, styczeń 1870, s. 239 [222-255], https://archive.org/details/sim_edinburgh-review-critical-journal_1870-01_131_267 ¹⁻¹²⁻²⁰²³); Henry Dana WARD, *History of the Cross: The Pagan Origin and Idolatrous Adoption and Worship of the Image*, James Nisbet & Co., London 1871, <https://archive.org/details/historyofcrosspa00ward> ¹⁶⁻⁰³⁻²⁰¹⁷. Ward wypowiada się też o semantyce słowa σταυρός (s. 13, 14, 52-54).

¹⁰³ John D. PARSONS, *The Non-Christian Cross: An Enquiry Into the Origin and History of the Symbol Eventually Adopted As That of Our Religion*, Simpkin, Marshall, Hamilton Kent & Co., Limited, London 1896, Rozdz. 1: „Was the *stauros* of Jesus Cross-Shaped?”, s. 30, <https://archive.org/details/nonchristiancross00pars> ²⁷⁻¹⁰⁻²⁰¹⁴.

DUŃSKI przekład katolicki, 1953
Det nye Testamente, tł. ks. Peter Schindler

Marterpæl = pal męki
Galgen = szubienica

Mt 10:38

den, som ikke er parat til, i mit Fodspor, at gaa til *Marterpæl*,³⁸

Mk 8:34

Saa kaldte han Folkemassen sammen og sagde til baade den og sine³⁴
 Lærlinge:

»Hvis nogen er sindet at være min Tilhænger,
 maa han sætte Hensynet til sig selv tilside, gaa i mit Fodspor
 og være villig til at ende paa *Marterpæl*.

Dz 5:30

³⁰ »Gud har mere Krav end Mennesker paa at blive adlydt. Det var vore
 Fædres Gud, der opvakte Jesus, da I havde klynget ham op paa *Marter-*
³¹ *pæl* og gjort det af med ham. Det er ogsaa Gud, som i sin Almagt har
 ophøjet ham til at blive Folkefører og Frelser for at føre Israel til Anger

Dz 10:39

for Gud var med ham. Det er os, der er Vidner om alt det, han udrettede³⁹
 i hele Jødeland og tilsidst i Jerusalem; de klyngede ham op paa *Marter-*
pæl og slog ham ihjel — men Gud oprejste ham et Par Dage senere⁴⁰
 og lod ham blive synlig, ikke for alle og enhver, men for dem, som Gud⁴¹
 suverænt har udvalgt til at være Vidner: os, vi som har siddet tilbords

Dz 13:29

op i Synagogen, til Opfyldelse ved at dømme ham. Skönt de ikke kunde²⁸
 finde nogen Dødskyld hos ham, androg de Pilatus om at faa ham henrettet,
 og da de saaledes fik virkeliggjort alt det, der stod skrevet om ham, tog de²⁹
 ham ned fra *Marterpæl* og lagde ham ind i en Grav.

Men Gud øvreiste ham fra Døde. og lang Tid igennem blev han set^{30,31}

Gal 3:13

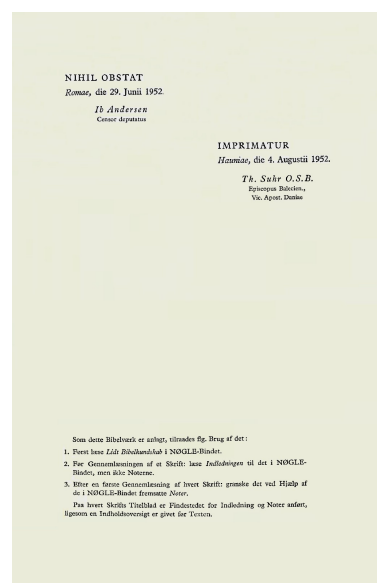
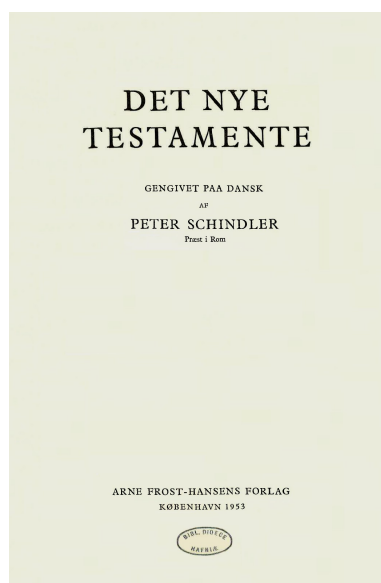
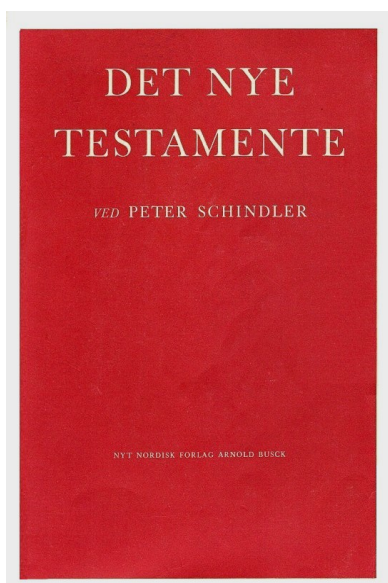
bandet, da han hang paa Korset — i Henhold til, hvad der staa skrevet:
 »Guds Forbandelse hviler over den, der er klynget op paa *Marterpæl*».
¹⁴ Saaledes blev da den »Velsignelse», der blev givet til Abraham, gennem
 Kristus Jesus Hedningerne tildelt, og det er gennem Troen, at vi faar den
 lovede Gave: Aanden.

Flp 2:8

⁸ villigt: han iførte sig Slave-Skikkelse og blev som en af os Mennesker; da
 han saa, at se til, var blevet som et Menneske, gjorde han sig endnu ringere:
⁹ han underkastede sig Døden — ja, en Død i *Galgen*. Men saa har Gud
 til Gengæld ophøjet ham til en Højhed uden Maal og Grænse og tildelt

1Pt 2:24

skød i Stedet sin Sag ind under den retfærdige Dommer. Han bar Vægten²⁴
 af vore Synder paa sit Legeme i *Galgen*, for at vi skulde dø fra vore Synder
 og leve for, hvad der er helligt; takket være »hans Saar, blev I kurerede».
 Indtil da var I som vildfarne Faar, men nu er I kommet tilbage til ham.²⁵

Mt 27:42

268

RATA UATΘEON.

ἄλλος. ⁴² xe ἀπορροεῖ ἡ δαίμωνος. ἄλλος πρὸς ἄλλος ἐπιδρομεύ. Ἰς xe ποτὶ πῦρ οὐδὲ ἡ δαίμωνος ἐποῦ. ⁴³ Ἰς xe ὁρῶν ἡ δαίμωνος ἐπιδρομεύ Ἰς xe ποτὶ ἀπὸς γὰρ. xe ἀποκ πε πρὸς ἡ δαίμωνος. ⁴⁴ Φαί δε ἐπιδρομεύ πρὸς ἡ δαίμωνος πρὸς ἡ δαίμωνος. ⁴⁵ Ἰς xe φησὶ ἡ δαίμωνος πρὸς ἡ δαίμωνος. ⁴⁶ Ἰς xe φησὶ ἡ δαίμωνος πρὸς ἡ δαίμωνος. ⁴⁷ Ἰς xe φησὶ ἡ δαίμωνος πρὸς ἡ δαίμωνος. ⁴⁸ Ἰς xe φησὶ ἡ δαίμωνος πρὸς ἡ δαίμωνος. ⁴⁹ Ἰς xe φησὶ ἡ δαίμωνος πρὸς ἡ δαίμωνος.

ΠΛ.

⁴⁶ Ἰς xe φησὶ ἡ δαίμωνος πρὸς ἡ δαίμωνος. ⁴⁷ Ἰς xe φησὶ ἡ δαίμωνος πρὸς ἡ δαίμωνος. ⁴⁸ Ἰς xe φησὶ ἡ δαίμωνος πρὸς ἡ δαίμωνος. ⁴⁹ Ἰς xe φησὶ ἡ δαίμωνος πρὸς ἡ δαίμωνος.

F¹,² J³ L, cf. Gr. E &c.; tr. of E₁ has والفريسيين 'and the Pharisees,' and gloss روي وليس في القبطي 'Greek, and it is not in the Coptic.' ⁴² ἀπορροεῖ] A: εἰς αὐτὸν, B &c., cf. Gr. ⁴³ ἀπορροεῖ] C &c., pres., F₁. ἐπιδρομεύ] -ἔπει to save us, G₂. Ἰς xe] cf. Gr. A &c. ἡ δαίμωνος] om. L, cf. Gr. Δ al pauc. πρὸς] πρὸς, BD_{1,2} DEF₁ Θ O, cf. Gr. ἡ δαίμωνος] cf. Gr. NL &c. ἐποῦ] cf. Gr. NB L &c. ἐπιδρομεύ. ⁴³ Ἰς xe] cf. Gr. D &c.: +Δε, FJ₁. ἐφ' cf. Gr. NAD L &c. ἐπιδρομεύ. om. νῦν, cf. Gr. A &c. -ἔπει] for pronoun cf. Gr. AD &c. Ἰς xe] + ἡ δαίμωνος, A^c C₂ Γ F₁,² J³ L. ποτὶ ἀπὸς] Δ C &c., pret. indic., E₂ H: ἐφ' &c., pres. partic., M. ⁴⁴ ἐπιδρομεύ] AD_{1,2} Δ EN O: παρ, BC_{1,2} Γ F₁ C- G

MATTHEW XXVII. 42-49.

269

him, saying: 'He saved others; it is not possible for him to save himself. If (he) is (the) king of Israel, let him come down now from the tree, and let us believe him.' ⁴³ If he trusted in God, let him save him, if he wish (for) him: for he said that I am (the) Son of God.' ⁴⁴ And this the robbers also were saying, who were crucified with him, reproaching him. ⁴⁵ From (the) sixth hour there was (the) darkness upon all (the) land until (the) ninth hour.

⁴⁶ And (the) ninth hour having come, Jesus cried out with a great cry, saying: 'Eloi eloi lema sabakhthani?' which is this, 'My God, my God, wherefore didst thou leave me?' ⁴⁷ And some of them who stood there, having heard, were saying: 'He called to Elias.' ⁴⁸ And immediately one of them ran, took a sponge, filled it with vinegar, and pierced (it) on (lit. to) a reed, they gave him to drink. ⁴⁹ And (the)

H Θ J³ K L M. περὶ αὐτὸν] cf. Gr. NB D L Θ. ἐφ' αὐτὸν, pret. indic., D₂ J³ M. M* om. αὐτὸν &c. ἡ δαίμωνος, A. περὶ αὐτὸν] παρ, Γ J³ M. N. ⁴⁵ Ἰς xe φησὶ] A B C₂ C- K L MN: +Δε, C₁ Γ D_{1,2} Δ E F G H Θ J³ O. πρὸς αὐτὸν] οὐρανὸν αὐτὸν a darkness, J³ M. ἡ δαίμωνος... τῆς] but Gr. N* 248. om. ἡ δαίμωνος, Γ D₄ Δ₂ Θ K. ⁴⁶ Δε] om. J³. ἡ δαίμωνος, Γ D₄ Δ₂ Θ K. ἐλῶν] cf. Gr. N 33. &c.: +ἐλῶν, B. λῶν] A B C₁ F J³, cf. Gr. NB L 33. &c.: ἐλῶν, Δ E F G H Θ K L M N O: λῶν, J₁, cf. Gr. A &c.: ἐλῶν, D₁,²,³,⁴; many MSS. have ἐλῶν, Δ E F G H Θ K L M N O. ⁴⁷ ἡ δαίμωνος] om. G₁ K. ⁴⁸ ἡ δαίμωνος] om. G₁ K. ⁴⁹ ἡ δαίμωνος] om. G₁ K. ⁴⁹ ἡ δαίμωνος] om. G₁ K. ⁴⁹ ἡ δαίμωνος] om. G₁ K.

<https://archive.org/details/copticversionofn01hornuoft>

UWAGA:

Bohairskie słowo **πρὸς** zostało też użyte jako odpowiednik greckiego słowa *ksylon* w Dz 5:30; 10:39; 13:29; Gal 3:13; 1Pt 2:24.

<https://archive.org/details/copticversionofn04horn>

CODEX ARGENTEUS POCHODZI Z IV WIEKU

(obejmuje Mt 5:15b-6:32; 7:12b-10:1a; 10:23-11:25a; 26:70b-27:19a; 27:42b-27:66a)

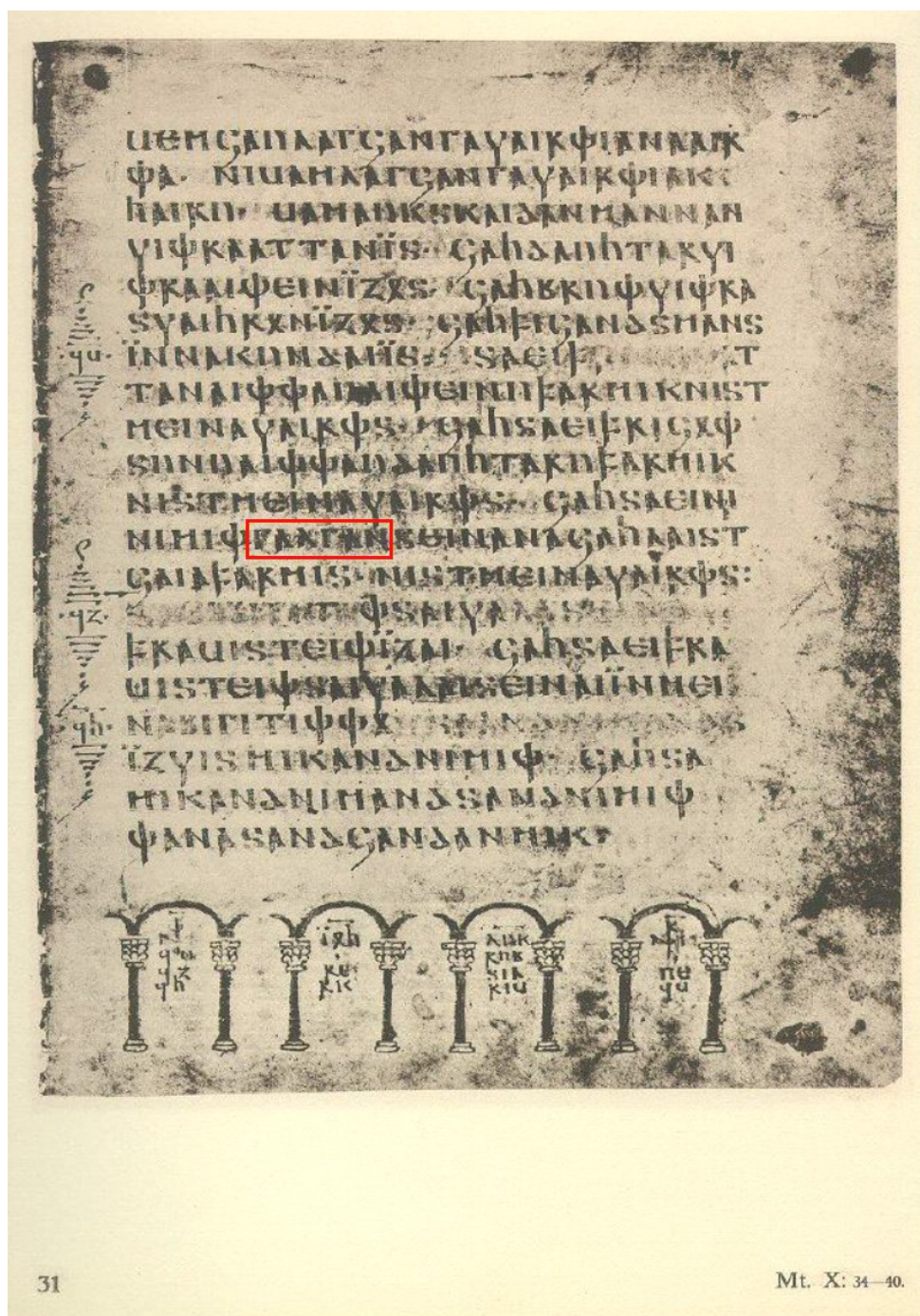
biskup Wulfila (Ulphilas) (ok. 311-381)

The Gothic Gospel of Saint Matthew, from The Codex Argenteus of the fourth century; with the Corresponding English, or Saxon, from The Durham Book of the eight century in Roman characters, tł. Samuel Henshall (1807)

(przekład gocko-angielski i saksońsko-angielski)

<https://books.google.com/books?id=HhRWAAAAMAAJ>

goc. 𐌲𐌰𐌱𐌰𐌹𐌺𐌰 (galgan, w mianowniku: galga) = szubienica (Henshall: gallows) (Mt 10:38)

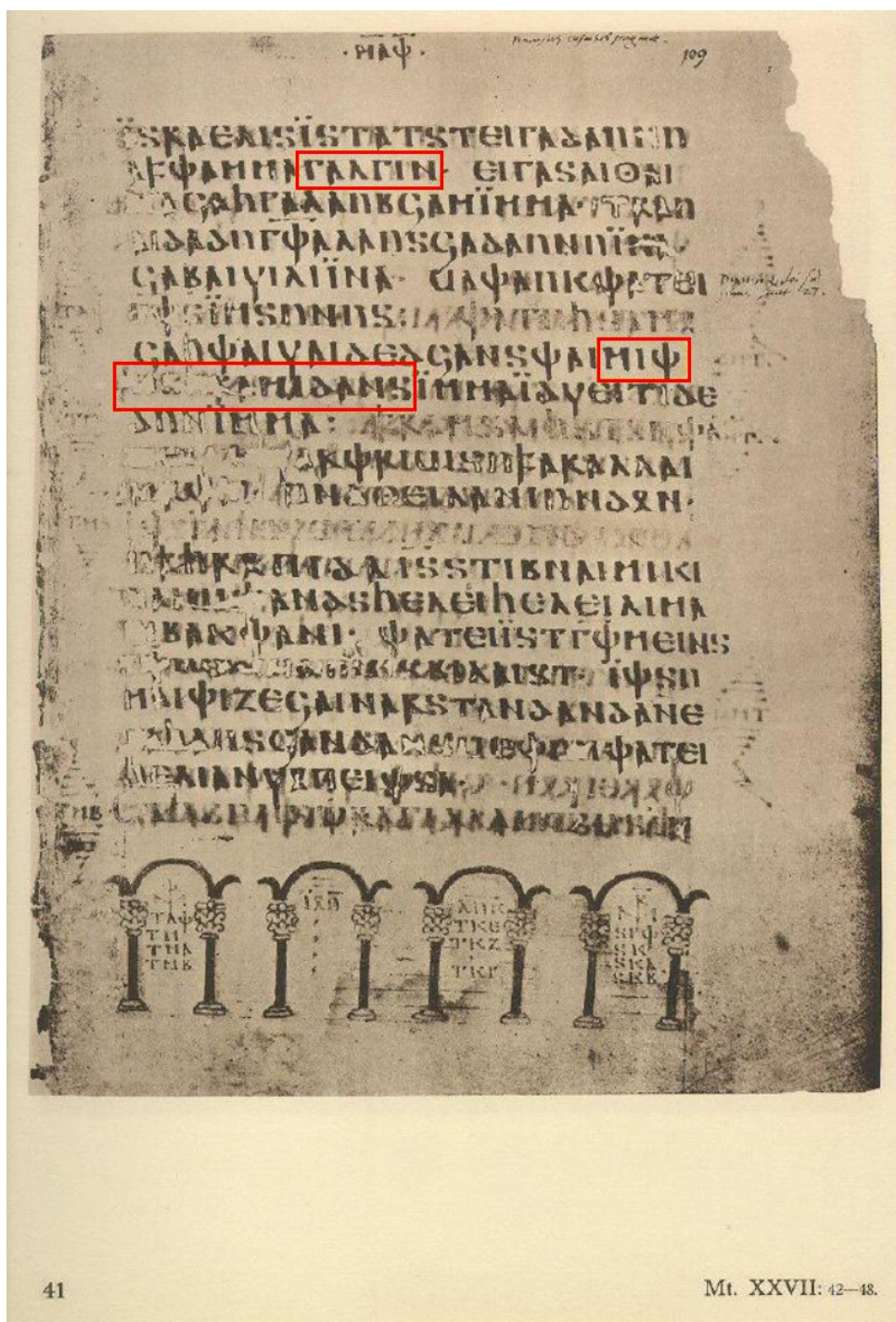
goc. ΓΑΛΓΙΝ galgin = szubienica (Henshall: gallows) (Mt 27:42)

goc. ΜΙΦ...ΦΑΜΙΔΑΝS mith-us-hramidans = przywiązani[?] (Henshall: the up-cromped-ones) (Mt 27:44)

ΜΙΦΩΣΗΚΑΜΙΔΑΝS

UWAGA:

Człon hramid jest formą słowa hramjan i najwyraźniej pochodzi od gr. kremaō („zawiesić”, „powiesić”).
Warto zauważyć, że w przeciwieństwie do pary słów stauros i stauroō, galga i hramjan mają odmienną derywację.

źródło fotokopii z poprzednich stron

CODEx ARGENTEUS UPSALIENSIS

JUSSU
SENATUS UNIVERSITATIS
PHOTOTYPICE
EDITUS

TYPIS EXPRESSIT
OFFICINA ALMQVIST & WIKSELL • UPSALIÆ
IMAGINES PHOTOTYPICAS REDDIDIT
SOCIETAS MALMÖ LJUSTRYCKSANSTALT • MALMOGIE

<https://www.alvin-portal.org/alvin/imageViewer.jsf?dsId=ATTACHMENT-0001&pid=alvin-record%3A173610&dswid=8761>